

**Česká zemědělská univerzita v Praze**

**Provozně ekonomická fakulta**

**Katedra ekonomických teorií**



**Bakalářská práce**

**Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu  
– Ukrajina**

**Ivan Maimurenko**

© 2021 ČZU v Praze



## ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Ivan Maimurenko

Ekonomika a management  
Provoz a ekonomika

Název práce

**Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu – Ukrajina**

Název anglicky

**Economic development in the countries of the former Soviet Union – Ukraine**

---

### Cíle práce

Hlavním cílem práce je zhodnotit hospodářský vývoj v Ukrajině v období od rozpadu Sovětského svazu do současnosti. Dílčím cílem práce je shrnutí řešení problémů, které ukrajinskou ekonomiku dnes ohrožují a analýza toho, na čem závisí ekonomika Ukrajiny a jaké makroekonomické faktory ji ovlivňují.

### Metodika

Bakalářská práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a analytické. Teoretická část práce bude zpracována formou literární rešerše s využitím studia odborné literatury českých a zahraničních autorů; čerpány budou rovněž aktuální informace z odborných časopisů a internetových zdrojů. Analytická část se bude zabývat analýzou vybraných makroekonomických ukazatelů a bude hledáno řešení zlepšení ekonomické situace v Ukrajině. Aktuální data budou čerpána ze statistických úřadů vybraných zemí a Eurostatu. V práci budou použity zejména metody deskripce a komparativní analýzy.

## Doporučený rozsah práce

30-40 stran

## Klíčová slova

Makroekonomické ukazatele, Ukrajina, HDP, inflace, nominální produkt, reálný produkt, nezaměstnanost, krize

---

## Doporučené zdroje informací

HELÍSEK, Mojmír. Makroekonomie pro bakalářské studium. Praha: Melandrium, 1996. ISBN 80-901801-5-9.

KLÍMA, Jan. Makroekonomie. Brno: MZLU Brno, 2004. ISBN 80-86575-71-3.

MIROSHNICHENKO, N. Kak ukraincy kapitalizm stroili. Novejshaya istoriya Ukrainy (1991-2001). 2008. 340s. ISBN 978-966-8722-01-1

PAVELKA, Tomáš. Makroekonomie, 3. vydání. 2007. 278 str. ISBN 978-80-86175-58-4

SLANÝ, Antonín, ŽÁK, Milan. Hospodářská politika. 1. vyd. Praha: CH Beck, 1999. ISBN 80-7179-237-3.

---

## Předběžný termín obhajoby

2020/21 LS – PEF

## Vedoucí práce

Mgr. Elizbar Rodonaia, Ph.D.

## Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 23. 12. 2019

**doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.**

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 8. 1. 2020

**Ing. Martin Pelikán, Ph.D.**

Děkan

V Praze dne 15. 03. 2021

### **Čestné prohlášení**

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu – Ukrajina" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15. března 2021

---

## **Poděkování**

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Elizbaru Rodnaia, Ph.D. za motivaci k psaní práce, za odbornou pomoc a rady.

# Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu – Ukrajina

## Abstrakt

Cílem bakalářské práce je zhodnotit hospodářský vývoj v Ukrajině v období od rozpadu Sovětského svazu do současnosti. Dílčím cílem práce je shrnutí řešení problémů, které ukrajinskou ekonomiku dnes ohrožují a analýza toho, na čem závisí ekonomika Ukrajiny a jaké makroekonomické faktory ji ovlivňují. Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je zpracována formou literární rešerše s využitím studia odborné literatury českých a zahraničních autorů, čerpány jsou rovněž aktuální informace z odborných časopisů a internetových zdrojů. Analytická část se zabývá analýzou vybraných makroekonomických ukazatelů a je hledáno řešení zlepšení ekonomické situace v Ukrajině. Aktuální data jsou čerpána ze informací statistického úřadu Ukrajiny, Světové banky. V práci jsou použity zejména metody deskripce a analýzy. Práce dospívá k závěru, že krize, způsobené vnitřními problémy, mají významnější dopady na vývoj Ukrajiny, než krize, způsobené vnějšími problémy. Vzhledem k tomu je pro Ukrajinu doporučeno zaměřit se více na budování pozitivního image země pro vlastní obyvatelstvo a rozvoj odborných dovedností manažerů a politiků.

**Klíčová slova:** HDP, inflace, krize, makroekonomické ukazatele, nezaměstnanost, Ukrajina

# **Economic development in the countries of the former Soviet Union – Ukraine**

## **Abstract**

The aim of the bachelor thesis is to evaluate the economic development in Ukraine in the period from the collapse of the Soviet Union to the present. A partial aim of the thesis is to summarize the solution of problems that threaten the Ukrainian economy today and to analyze what the Ukrainian economy depends on and what macroeconomic factors influence it. The bachelor thesis is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part is processed in the form of a literature search using the study of professional literature of Czech and foreign authors, as well as current information from professional journals and Internet sources. The analytical part deals with the analysis of selected macroeconomic indicators and seeks solutions to improve the economic situation in Ukraine. Current data are taken from the information of the Statistical Office of Ukraine, the World Bank. The thesis concludes that crises caused by internal problems have a more significant impact on the development of Ukraine than crises caused by external problems. Due to this, it is recommended for Ukraine to focus more on building a positive image of the country for its own population and the development of professional skills of managers and politicians.

**Keywords:** GDP, inflation, crisis, macroeconomic indicators, unemployment, Ukraine



## Obsah

<b>1</b>	<b>Úvod .....</b>	<b>12</b>
<b>2</b>	<b>Cíl práce a metodika .....</b>	<b>13</b>
2.1	Cíl práce .....	13
2.2	Metodika .....	13
<b>3</b>	<b>Teoretická východiska .....</b>	<b>15</b>
3.1	Hospodářský růst v ekonomické teorii .....	16
3.2	Charakteristika vybraných ukazatelů hospodářského vývoje .....	19
3.2.1	Hrubý domácí produkt (HDP) .....	19
3.2.2	Inflace .....	21
3.2.3	Trh práce .....	23
3.2.4	Ukazatele zahraničního obchodu .....	25
3.2.5	Platební bilance .....	26
3.2.6	Zahraniční dluh .....	27
3.3	Základní charakteristika Ukrajiny .....	28
3.4	Historické předpoklady rozvoje ukrajinské ekonomiky .....	29
<b>4</b>	<b>Vlastní práce .....</b>	<b>34</b>
4.1	<b>Analýza vývoje ekonomiky Ukrajiny v transformačním období .....</b>	<b>34</b>
4.1.1	Vývoj ukazatelů HDP .....	35
4.1.2	Index spotřebitelských cen a hyperinflace v první polovině 90. let .....	38
4.1.3	Státní rozpočet Ukrajiny .....	39
4.1.4	Trh práce .....	40
4.1.5	Zahraniční obchod .....	44
4.2	<b>Ekonomický vývoj Ukrajiny na začátku nového tisíciletí .....</b>	<b>45</b>
4.2.1	Vývoj ukazatelů HDP .....	45
4.2.2	Index spotřebitelských cen .....	50
4.2.3	Státní rozpočet Ukrajiny .....	51
4.2.4	Trh práce .....	52
4.2.5	Zahraniční obchod .....	55
4.3	<b>Vývoj ekonomiky Ukrajiny v moderní době .....</b>	<b>56</b>
4.3.1	Vývoj ukazatelů HDP .....	56
4.3.2	Index spotřebitelských cen .....	59
4.3.3	Státní rozpočet Ukrajiny .....	59

4.3.4	Trh práce .....	60
4.3.5	Zahraniční obchod .....	63
<b>5</b>	<b>Výsledky a diskuse .....</b>	<b>64</b>
<b>5.1</b>	<b>Shrnutí analýzy a syntéza.....</b>	<b>64</b>
<b>5.2</b>	<b>Doporučení pro budoucí vývoj .....</b>	<b>68</b>
<b>6</b>	<b>Závěr .....</b>	<b>70</b>
<b>7</b>	<b>Seznam použitých zdrojů .....</b>	<b>72</b>

## Seznam tabulek

Tab. 1	HDP Ukrajiny, mld. USD, 1990-2000.....	37
Tab. 2	Index spotřebitelských cen (CPI), Ukrajina, 1991-2000 .....	38
Tab. 3	Statistika státního rozpočtu Ukrajiny, 1992-2000 .....	40
Tab. 4	HDP Ukrajiny, mld. USD, 2001-2010.....	46
Tab. 5	Index spotřebitelských cen (CPI), Ukrajina, 2001-2010 .....	51
Tab. 6	Statistika státního rozpočtu Ukrajiny, 2001-2010, mld. UAH .....	52
Tab. 7	HDP Ukrajiny, mld. USD, 2011-2019.....	57
Tab. 8	Index spotřebitelských cen (CPI), Ukrajina, 2011-2019 .....	59
Tab. 9	Statistika státního rozpočtu Ukrajiny, 2011-2019, mld. UAH .....	60
Tab. 10	Příčiny a důsledky krize 90. let na Ukrajině.....	66
Tab. 11	Příčiny a důsledky krize 2008-2009 let na Ukrajině .....	67
Tab. 12	Příčiny a důsledky krize 2013-2015 let na Ukrajině .....	68

## Seznam grafů

Graf 1	HDP Ukrajiny, mld. USD, běžné ceny, 1991-2000.....	35
Graf 2	Tempo růstu HDP, Ukrajina a Rusko, %, 1990-2000 .....	36
Graf 3	HDP na obyvatele (PPP), Ukrajina a Rusko, USD, běžné ceny, 1990-2000 .....	37
Graf 4	Míra zaměstnanosti celková (15+ let), Ukrajina a Rusko, 1991-2000, % .....	41
Graf 5	Míra zaměstnanosti podle ekonomického sektoru, % na celkové zaměstnanosti, Ukrajina, 1991-2000 .....	42
Graf 6	Míra nezaměstnanosti, Ukrajina a Rusko, 1991-2000, % .....	43
Graf 7	Míra nezaměstnanosti mládeže (15-24 let), Ukrajina a Rusko, 1991-2000, % .....	44
Graf 8	Export a import Ukrajiny, 1989-2000, mld. USD, b.c. ....	45

Graf 9	Vývoj HDP Ukrajiny, mld. USD, běžné ceny, 2001-2010 .....	48
Graf 10	Tempo růstu HDP, Ukrajina a Rusko, %, 2001-2010 .....	48
Graf 11	HDP na obyvatele (PPP), Ukrajina a Rusko, USD, běžné ceny, 1990-2000 ...	49
Graf 12	Míra zaměstnanosti celková (15+ let), Ukrajina a Rusko, 2001-2010, % .....	53
Graf 13	Míra zaměstnanosti podle ekonomického sektoru, % na celkové zaměstnanosti, Ukrajina, 2001-2010 .....	53
Graf 14	Míra nezaměstnanosti, Ukrajina a Rusko, 2001-2010, % .....	54
Graf 15	Míra nezaměstnanosti mládeže (15-24 let), Ukrajina a Rusko, 1991-2000, %	54
Graf 16	Export a import Ukrajiny, 2001-2010, mld. USD, b.c. ....	55
Graf 17	Vývoj HDP Ukrajiny, mld. USD, běžné ceny, 2011-2019 .....	57
Graf 18	Tempo růstu HDP, Ukrajina a Rusko, %, 2011-2019 .....	58
Graf 19	HDP na obyvatele (PPP), Ukrajina a Rusko, USD, běžné ceny, 2011-2019 ...	58
Graf 20	Míra zaměstnanosti celková (15+ let), Ukrajina a Rusko, 2011-2020, % .....	60
Graf 21	Míra zaměstnanosti podle ekonomického sektoru, % na celkové zaměstnanosti, Ukrajina, 2011-2020 .....	61
Graf 22	Míra nezaměstnanosti, Ukrajina a Rusko, 2011-2020, % .....	62
Graf 23	Míra nezaměstnanosti mládeže (15-24 let), Ukrajina a Rusko, 2011-2020, %	62
Graf 24	Export a import Ukrajiny, 2011-2019, mld. USD, b.c. ....	63
Graf 25	Krize na Ukrajině, dynamika HDP a průmyslové produkce, 1991-2019.....	64

# 1 Úvod

Problémy hospodářského růstu země byly a stále jsou ve střetu pozornosti teorie a praxe ekonomické vědy, a to jak v zemi samotné, tak i na mezinárodní scéně. Hospodářský růst je důležitou charakteristikou každé země – v souhrnné podobě odráží rozmanité procesy vývoje výrobních sil, poptávky a nabídky, vědeckou a technickou složku národního hospodářství a mnoho dalších ekonomických parametrů.

Přes existenci velkého počtu studií o ekonomickém růstu však řada teoretických a praktických otázek vyžaduje hlubší analýzu. Vzhledem k neustále měnícímu prostředí se vždy cítí nedostatek komplexních studií vývoje ekonomiky se zohledněním aktuálních faktorů a událostí.

Stávající nestabilní situace na Ukrajině a osobní zájem o tuto problematiku je důvodem zvolení tématu práce. Aktuálnost dané práce je podmíněná tím, že pokusy o nalezení správných cest a postupů řešení ekonomických problémů jsou pro Ukrajinu velmi významné.

Současná situace na Ukrajině má hluboké ekonomické, politické a sociální kořeny v historii. Vzhledem k tomu je relevantní studium vývoje Ukrajiny z pohledu různých faktorů během dlouhého období. V této práci je proto provedená analýza ekonomického vývoje Ukrajiny od doby rozpadu Sovětského svazu, přes složité transformační období, fázi relativního ekonomického růstu, období politických otřesů, ekonomické krize a mezinárodních konfliktů až dodnes.

Po rozpadu Sovětského svazu nově vytvořené státy, včetně Ukrajiny, poprvé dostaly příležitost samostatně formovat svoji politiku a ekonomiku. Ukrajina měla významné přírodní, ekonomické a lidské zdroje, aby se stala jedním z předních států ve východní Evropě. Řada vnitřních problémů, zejména sociální a ekonomické důsledky rozpadu SSSR, prudký pokles životní úrovně obyvatel a politická nestabilita, však bránily Ukrajině dosáhnout úspěchu v rozvoji ekonomiky. O Ukrajině se často mluví, že provádí politiku ve více směrech a současně usiluje o udržení partnerských vztahů se Západem a Východem (především s Ruskem) (Shneider, 2008). Dodnes je relevantní otázka směru a priorit zahraničních vztahů Ukrajiny. Tato otázka mě také osobně zajímá, což mimo jiné určilo výběr tématu této práce.

## **2 Cíl práce a metodika**

### **2.1 Cíl práce**

Hlavním cílem bakalářské práce je zhodnotit hospodářský vývoj v Ukrajině v období od rozpadu Sovětského svazu do současnosti.

V práci je zhodnocen vliv různých faktorů na ekonomický rozvoj Ukrajiny a jsou vymezeny hlavní problémy, které ohrožují ukrajinskou ekonomiku.

### **2.2 Metodika**

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je zpracována formou literární rešerše s využitím studia odborné literatury českých a zahraničních autorů, čerpány jsou rovněž aktuální informace z odborných časopisů a internetových zdrojů. V této části je objasněna definice hospodářského vývoje a růstu, jsou popsány vybrané faktory, které ovlivňují ekonomiku zemí. Jsou zde také definovány vybrané makroekonomické ukazatele, jejichž pomocí je možné zanalyzovat hospodářský vývoj ve vybrané zemi.

Dále je v uvedené základní charakteristika vybrané země – Ukrajiny. Jsou také nastíněny historické předpoklady rozvoje Ukrajiny v transformačním období a později, jsou vymezeny hlavní výzvy, kterým se měla země čelit po rozpadu Sovětského svazu a v době politické nestability.

Praktická část se zabývá analýzou hospodářského vývoje na Ukrajině v období 1991-2020, resp. do posledního roku, pro který jsou data dostupná. Je zvoleno tak dlouhé období, protože dnešní problémy, resp. specifika vývoje ekonomiky v posledních letech na Ukrajině, je dána historickým vývojem a předpoklady v této zemi. Transformační proces byl na Ukrajině velmi zdoluhavý – trval cca celé období 90. let. Krátké období rozvoje na počátku 2000. let a pozdější globální světová krize měly tak významné dopady na ekonomiku Ukrajiny, že lze je pozorovat dodnes. Vzhledem k tomu, je v práci poskytnut pohled na vývoj celé ekonomiky nezávislé Ukrajiny z dlouhodobého hlediska.

Pro zjednodušení interpretace dat je celé období rozděleno do několika hlavních fází, které jsou charakteristické specifickými rysy vývoje. Tyto fáze jsou označeny jako „transformační období“, „začátek nového tisíciletí“ a „moderní doba“.

Analýza hospodářského vývoje je provedena za použití ekonomických ukazatelů, popsaných v teoretické části práce (HDP, inflace, státní rozpočet, nezaměstnanost,

zahraniční obchod) a s přihlédnutím k politickým a sociálním dějinám, odehrávajícím v příslušných obdobích na Ukrajině. V práci je prozkoumána dynamika ukazatelů ve vybraném období a jsou vypočítány vybrané ukazatele dynamiky (Budíková, Králová, Maroš, 2010, s. 262):

- relativní přírůstek ( $\delta_i$ ): vyjadřuje o kolik procent se pozorovaná hodnota změnila (míra růstu/poklesu). Pokud se jedná o meziroční relativní přírůstek, vypadá vzorec pro výpočet  $\delta_i$  následovně:

$$\delta_i = \frac{\Delta y_i}{y_{i-1}} \times 100 \%$$

- průměrné tempo růstu (podle vzorce geometrického průměru) ( $\bar{k}$ , %):

$$\bar{k} (\%) = ((\sqrt[n-1]{k_2 \times k_3 \times \dots \times k_n}) - 1) \times 100 \%$$

kde  $n$  – počet pozorování v časové řadě,  $k$  – koeficient růstu, který se vypočítává jako jednoduchý podíl hodnot ukazatele ve dvou po sobě jdoucích obdobích:

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}}, t = 2, 3, \dots, n.$$

Aktuální data, nutná k analýze vybraných ukazatelů, jsou čerpána zejména z následujících zdrojů: statistický úřad Ukrajiny (UkrStat), Ministerstvo financí Ukrajiny (MinFin), Světová banka (World Bank).

V práci jsou vymezeny hlavní krize ve vývoji ekonomiky Ukrajiny. Pro každou krizi jsou identifikovány hlavní příčiny a důsledky (využití metoda syntézy výsledků vlastní analýzy statistických dat a názorů odborníků).

Na základě získaných výsledků praktické části práce je hledáno řešení zlepšení ekonomické situace v Ukrajině. Jsou uvedeny doporučení pro budoucí vývoj země.

### 3 Teoretická východiska

Ekonomická analýza je metoda poznání neboli způsob myšlení, pochopení a přístupů ke zkoumání ekonomické reality a objasnění sil, podmiňujících určité ekonomické jevy (Synek, 2007, s. 396).

Ekonomická analýza, stejně jako každá jiná věda, má svou vlastní historii vývoje. Je to neoddelitelně spjata se stavem konkrétní ekonomiky. Všechny probíhající změny byly důsledkem zlepšení ekonomických vztahů a vývoje ekonomické vědy jako celku, jejíž historie sahá až do starověku. Vývoj ekonomické analýzy jako vědy je dán objektivními příčinami. Různé analytické procesy, včetně stanovení ekonomických zákonů, nemohly být založeny na prostém pozorování a popisu jevů; vyžadovaly analytický výzkum schopný proniknout do podstaty probíhajících procesů a identifikovat jejich hnací síly. To vedlo ke vzniku ekonomické analýzy jako vědy.

Ekonomická analýza se stala jedním z klíčových nástrojů, používaných v zemích s plánovanou ekonomikou pro účely tvorby a kontroly plnění plánů rozvoje ekonomických sektorů (Panko, Jaškova, 2018, s. 8). Ale i po přechodu řády zemí k tržnímu hospodářství, ekonomická analýza neztratila svůj význam. Spíše naopak – rozvoj mezinárodních vztahů po otevření trhů, rozvoj národních hospodářství jako celku, vznik nových podniků a tržní konkurence podmínily potřebu věnovat se ekonomické analýze ještě větší pozornost.

Ekonomická analýza má význam z hlediska další vědy – práva. Přes to, že ekonomie a právo se studují převážně odděleně, jsou však vzájemně propojeny. Ekonomie zkoumá, jak lidé a společnost využívají a rozdělují zdroje, uší, jak hospodárně s omezenými zdroji nakládat tak, aby bylo dosaženo co největšího užitku. Právo pomáhá předcházet a řešit konflikty, které se zpravidla objevují při rozdělování zdrojů a tvorbě bohatství (Fryštenská, 2014, s. 328-329). Určité prvky právní vědy, politické vědy a ekonomie propojuje hospodářská politika zemí, která charakterizuje přístup státu (vlády) k národní ekonomice a je považována za samostatnou vědní disciplínu (Žák, 2006, s. 6) a její nosným problémem je analýza ekonomické činnosti (Slaný a kol, 2003, s. 87). Je patrné, že ekonomická analýza má vysoký význam i vzhledem k naplnění úkolů dalších vědních oborů.

V současné době lze ekonomickou analýzu rozdělit do dvou úrovní – makroekonomický analýza (na úrovni hospodářství jednotlivých zemí a ekonomických

odvětví) a mikroekonomická analýza (na úrovni jednotlivých podniků). Obdobným způsobem je rozdělena i hospodářská politika země: makroekonomická politika má za cíl zajištění ekonomické rovnováhy nebo růstu, mikroekonomická politika je zaměřená především na růst efektivnosti při rozdělení zdrojů společnosti (Slaný a kol, 2003, s. 88). V této práci je pozornost věnována především makroekonomické analýze, i když nelze tvrdit, že není vůbec závislá na mikroekonomii.

Jak uvádí Hrbková a kol. (2015, s. 22) makroekonomie ani mikroekonomie nepředstavují samostatné vědní obory; ale řeší výzkumné problémy z jiných úhlů pohledů. Všechny makroekonomické problémy a specifika se odrážejí v mikroekonomických vztazích (Hrbková, 2015, s. 22), a naopak – mikroekonomické jevy ovlivňují výsledné makroekonomické ukazatele (např. výpočet makroekonomického ukazatele HDP se odvíjí od mikroekonomických veličin – součtu produkce jednotlivých podniků nebo součtu objemů spotřeb jednotlivých domácností).

Koncept hrubého domácího produktu (HDP) je třeba popsat podrobněji, protože je to ukazatel, který obvykle používán k vysvětlení ekonomického růstu (nebo poklesu) každé země.

### **3.1 Hospodářský růst v ekonomické teorii**

Hospodářský růst se týká složitých a mnohostranných jevů. Jeho analýza je založena na identifikaci obsahu, kvalitativních a kvantitativních ukazatelů, modelů a typů růstu. Velice důležitá je definice principů růstu ekonomických ukazatelů a ekonomiky jako celku. Při hodnocení hospodářského růstu se odrážejí proces zlepšování v určitých obdobích. Dlouhodobý pozitivní růst ekonomiky zaostávající země se projevuje ve sblížení (konvergenci) zemí vyspělejších, tj. v důsledku procesu „dohánění“ těchto zemí (Kadeřábková, 2006, s. 9).

Základní definice popisuje ekonomický růst jako dlouhodobé zvýšení výrobní kapacity. Tento koncept je spojen se všemi sektory života a prvky sociálního rozvoje, včetně jeho ekonomické složky (Zarubezhnev, Koptelov, 2018, s. 204).

Hospodářský růst je třeba chápat jako kategorii, odrážející obecné trendy pozitivních nebo negativních změn v ekonomickém vývoji země. Ekonomický růst je



důležitou součástí a kritériem hospodářského rozvoje. Vyjadřuje se přímo v kvantitativním zvýšení HDP a jeho složek (Gordeev, 2014).

Hlavní teorie ekonomického růstu zahrnují různé ekonomické oblasti. Merkantilismus interpretuje ekonomický růst jako bohatství národa, které je určeno akumulací zlata a současným přebytkem obchodu (Fojtíková, 2009, s. 8). Práce Adama Smitha (zejména „Bohatství národů“ z r. 1776), se považují za začátek klasické ekonomie. Nejznámějšími představiteli klasické školy jsou kromě Smitha D. Ricardo, T. Malthus, K. Marx, J. Mill, J.-B. Say.

Smith propojil ekonomický růst se zvýšením výrobních faktorů (půda, práce a kapitál), které se odrážejí v růstu produktivity práce a zvýšení velikosti fungujícího kapitálu. Velká pozornost byla věnována růstu populace, zvýšení podílu pracovníků v oblasti materiálové výroby, investicím a geografickým objevům, které se přispívaly k extenzivnímu hospodářskému růstu. Smith věřil, že ekonomika by mohla rychle růst díky technologickým objevům, včetně efektivní dělby práce (Mayburd, 2017, s. 205).

Významně přispěl k teorii ekonomického růstu J. Schumpeter, a to především díky své práci „Teorie hospodářského rozvoje“ z roku 1911. Schumpeter zavedl do ekonomiky termín „inovace“ a znovu definoval význam podnikatele z hlediska ekonomického růstu. Výchozím bodem podle Schumpetera byl stav čisté rovnováhy nebo stabilní stav ekonomiky. Hnací silou rozvoje se stály změny v ekonomice, které byly způsobeny různými důvody (například náhlým objevem nových zdrojů surovin). Hnací silou podle Schumpeterovy teorie je totéž podnikatel, inovátor, kreativní, riskantní a iniciativní člověk-vizionář (Karpova, 2004, s. 31).

První neoklasické teorie ekonomického růstu se objevily v 50. a 60. letech, kdy se problém dosažení potenciálního růstu dostal do popředí ne kvůli nevyužitým kapacitám, ale kvůli zavádění nových technologií, zvyšování produktivity a zlepšování organizace produkce. Hlavní představitelé této školy byli A. Marshall, K. Menger, F. von Wieser, L. Valrasa, J. Bates Clark, W. Jevons, I. Fisher.

Keynesiánské a neokeynesiánské teorie ekonomického růstu mají významný seznam zástupců: J. Keynes, R. Harrod, E. Domar, J. Robinson, N. Caldor aj. Klíčovou myšlenkou v keynesiánském modelu je to, že růst agregované efektivní poptávky by měl podporovat hospodářský růst. P. Samuelson uvádí, že podstatou hospodářského růstu je

míra růstu ekonomické blahobytu nebo národního důchodu na obyvatele. A. Thompson interpretuje růst jako zvýšení produkčních schopností společnosti.

V období 1980-1990 let došlo k nové fázi vývoje teorie hospodářského růstu, která získala název „nová teorie hospodářského růstu.“ Tato fáze odráží vliv nedokonalé konkurence a roli možných změn v úrovni zisku. V rámci této teorie je vědecký a technologický pokrok považován za endogenní růstový faktor generovaný interními příčinami. Endogenní růstové modely jsou podobné neoklasickým, ale výrazně se liší podle počátečních předpokladů a závěrů. Endogenní teorie růstu odhalují závislost ekonomického růstu na lidském kapitálu a rychlosti technologických inovací. (Lenkova a kol., 2019, s. 94)

Z ekologického hlediska existují limity hospodářského růstu. Je třeba zdůraznit názory T. Malthuse na hospodářský růst. Tvrdil, že hospodářský růst je ve velmi dlouhodobém horizontu omezen vyčerpáním zdrojů a globálním oteplováním. To znamená, že ekonomický růst může v určité době skončit tvrdým bojem o omezené zdroje, války, epidemiemi atd.

Na základě analýzy různých teoretických přístupů je možné formulovat koncept ekonomického růstu. Ekonomický růst je kvantitativní a kvalitativní nárůst faktorů a výsledků výroby v určitém časovém období, nejčastěji v roce (Zarubezhnev, Koptelov, 2018, s. 206).

Zvýšení ekonomického růstu je ústředním problémem makroekonomické politiky všech států. Hospodářský růst je často zaměňován s pojmem „hospodářský rozvoj“ – obsah těchto pojmů je velmi podobný, mají stejný význam. Růst charakterizuje postupnější proces spojený se zvýšením skutečné produkce zboží. Růst se projevuje v nepřítomnosti ekonomického rozvoje, avšak při tom existují předpoklady pro jeho výskyt. Historie ukazuje, že základní fundamentální ekonomické reformy zaměřené na ekonomický rozvoj v mnoha zemích byly doprovázeny pozoruhodným ekonomickým poklesem, ve kterém byl zaznamenán pokles kvality života a pokles úrovně produkce. Nerovnoměrný vývoj zemí se začal jasně projevovat ve druhé polovině dvacátého století. Vývoj je ovšem mnohem rozmanitější než růst. Oba koncepty mají společné cíle: kvalitu a vysokou životní úroveň. Hospodářský růst je docela kontroverzní – může být dosaženo nárůstu výroby materiálního zboží, ale zároveň bude ztracena kvalita. (Zarubezhnev, Koptelov, 2018, s. 206)

## 3.2 Charakteristika vybraných ukazatelů hospodářského vývoje

Pro účely analýzy hospodářského vývoje jsou používány různé makroekonomické ukazatele. V ekonomické teorii se považuje, že základním ukazatelem hospodářského růstu, resp. ekonomické aktivity, je hrubý domácí produkt (Kadeřábková, 2006, s. 10). Zvláštní význam má ukazatel HDP pro mezinárodní statistiky. K analýze hospodářského vývoje se používá také řada dalších makroekonomických ukazatelů, jimiž je HDP ovlivněn. Například silný vliv na HDP má růst cen. V podmínkách globalizace a rostoucí konkurence je důležitým faktorem růstu inovační infrastruktura zemí, státní politika inovací.

### 3.2.1 Hrubý domácí produkt (HDP)

HDP (hrubý domácí produkt) je hlavním ekonomickým ukazatelem, který se používá k odhadu síly celé ekonomiky. Jak název napovídá, produktový indikátor je indikátorem nové vytvořené hodnoty a používá se k měření a porovnání úrovně ekonomického rozvoje země. (CzechTrade, 2019)

Ukazatel HDP pomáhá určit fázi ekonomiky země, stav ekonomiky, efektivitu a stabilitu ekonomiky, a porovnat ji s ekonomickým růstem ostatních zemí (Yevsyukova, Afinogenova, 2015, s. 91). V tomto ohledu je měření HDP a zvýšení jeho tempa růstu důležité pro každou zemi.

Existují různé přístupy k měření HDP země. Podle základní definice je hrubý domácí produkt „*součtem peněžních hodnot finálních (konečných) výrobků a služeb, vyprodukovaných během jednoho roku výrobními faktory alokovanými (umístěnými) v dané zemi (bez ohledu na to, kdo tyto faktory vlastní).*“ (Jurečka a kol., 2017, s. 13).

Ve výše uvedené definici jsou klíčová slova – finální (konečné) výrobky a služby, produkováné obyvateli dané země po určitou dobu a za ceny konečného kupujícího. To znamená, že HDP zahrnuje zboží, které se používá pro konečnou spotřebu, akumulaci a export, a nezahrnuje meziprodukty a služby vynaložené ve výrobním procesu ve formě surovin, materiálů, paliva, energie atd. Zahrnutí meziproduktů do HDP by znamenalo jejich opakovanou evidenci, protože hodnota meziproduktů je již zahrnuta do hodnoty konečných výrobků a služeb. Například náklady na pronájem jsou zahrnuty do nákladů na stroje a zařízení, náklady na obilí jsou v ceně chleba atd. (Grandars, 2019).

Při produkční metodě výpočtu HDP se používá následující vzorec (Brčák a kol., 2017):

$$HDP = \textit{Produkce} - \textit{Mezispotřeba} + \textit{Daně produktů} - \textit{Dotace na produkty}$$

U výdajové metody se HDP počítá jako součet výdajů na konečné výrobky a služby, přičemž výdaje na meziproduct se neberou v úvahu (Brčák a kol., 2017):

$$HDP = C + I + G + NX$$

kde C – výdaje domácností na spotřebu,

I – soukromé hrubé domácí investice,

G – výdaje státu na nákup výrobků a služeb,

NX – čistý export, tj. export minus import.

Důchodová metoda výpočtu HDP vychází z předpokládá, že HDP je součtem příjmů (důchodů) domácností, amortizace a nepřímých daní (Finance.cz, 2020):

$$HDP = w + r + z + i + y + a + n$$

kde w – hrubé mzdy,

r – důchody vlastníků nemovitostí, pozemků,

z – hrubé zisky korporací (před zdaněním),

i – čisté úroky (inkasové minus placené),

y – důchody ze samozaměstnání (např. příjmy vlastníků firem),

a – amortizace,

n – nepřímé daně.

Za účelem určení místa země v globální ekonomice jsou porovnány ukazatele HDP pro různé země, vyjádřené v amerických dolarech. V této práci jsou použity hodnoty ukazatelů HDP Ukrajiny a dalších vybraných zemí, vyjádřené v miliardách amerických dolarů (USD), v běžných cenách. Pro účely zhodnocení dynamiky ve vývoji HDP se používá ukazatel tempo růstu/poklesu HDP, vyjádřený v procentech a poukazující na meziroční změny. Další interpretací ekonomického ukazatele je přepočtení HDP na 1 obyvatele země a také HDP na obyvatele na základě parity kupní síly (PPP).

HDP na obyvatele (angl. GDP per capita) naznačuje životní úroveň obyvatel a sociální problémy, které jsou v poslední době obzvláště akutní v téměř každé zemi (Yevsyukova, Afinogenova, 2015, s. 91).

HDP PPP je hrubý domácí produkt přepočtený na mezinárodní dolary pomocí parity kupní síly. Mezinárodní dolar má stejnou kupní sílu na HDP jako americký dolar ve Spojených státech. HDP v kupních cenách je součtem hrubé přidané hodnoty všech rezidentských výrobců v ekonomice plus všech daní z produktů a mínus jakékoli dotace nezahrnuté do hodnoty produktů. Údaje o HDP PPP, které uvádí Světová banka, jsou v současných mezinárodních dolarech na základě 2011 ICP kola. (World Bank, 2019) Ukazatel HDP na obyvatele na základě PPP je zejména vhodný k porovnání jednotlivých zemí v dlouhodobém období.

Pro vyhodnocení významu vnějších faktorů pro ekonomický růst země se používají relativní ukazatele – podílu zahraničního obchodu země na domácí produkci (HDP) ve srovnatelné měně (tradičně v dolarech). Malé země tradičně dováží významné objemy zboží a služeb, protože nemají dostatek vlastních zdrojů k zásobení domácí ekonomiky. Velké země obvykle mají významné zásoby vlastních zdrojů a mohou být na dovozu méně závislé než například země malé.

K analýze odvětvové struktury ekonomiky se používají údaje o odvětvové struktuře HDP. Ukazují, kolik ekonomiky spadá na jednotlivá odvětví ekonomiky. Údaje o odvětvové struktuře HDP za různá období odrážejí změny ve struktuře ekonomiky za dané období. (Grandars, 2019).

### **3.2.2 Inflation**

Dosažení vysokého a stabilního hospodářského růstu s nízkou inflací je jedním z hlavních úkolů makroekonomické politiky země. V souvislosti s tím je inflace dalším významným ukazatelem, který je potřeba zhodnotit v rámci analýzy hospodářského vývoje země.

Míru inflace je možné vymezit jako „*nepřetržitý dlouhodobý růst agregátní cenové hladiny sledované prostřednictvím vývoje určitého cenového indexu.*“ (Rojíček a kol., 2016, s. 365). V praxi se inflace měří jako přírůstek indexu spotřebitelských cen (CPI) na produkty ze spotřebitelského koše (Holman, 2010).

Podle tempa růstu cenového indexu ve sledovaném období (jeden rok) se obvykle rozlišují následující druhy inflace (Rojíček a kol., 2016, s. 367):

- mírná inflace (méně než 10 %),
- pádivá inflace (více 10 %) – vede ke změnám chování ekonomických subjektů a vyvolává negativní dopady na ekonomický růst,
- hyperinflace (více 100 %) – v této situaci peníze neplní svou funkci, subjekty v dané zemi se uchylují k zahraničním měnám, barterové směně.

Existují různé názory na příčiny inflace, ale většina ekonomů se shoduje na tom, že inflace je dána „*dlouhodobějším nepřetržitým růstem cenové hladiny, který je spojený s nadměrnou emisí peněz a vede k poklesu kupní síly peněz.*“ (Revenda, 2011).

Negativní dopad inflace na ekonomický růst se projevuje ve skutečnosti, že růst může být jak reálný (nárůst fyzického objemu výroby), tak i inflační, způsobený růstem cen. Inflace vytváří jak ekonomické, tak i sociální, politické problémy: politická stabilita společnosti je podkopávána a prohlubuje se sociální napětí (Khalidov, 2014, s. 174).

Hyperinflaci lze zvládnout dvěma způsoby, ale oba jsou pro vládu a ekonomiku velmi náročné (Revenda, 2011):

- peněžní reforma (měnové restrikce, kdy nově vydané peníze jsou vyměňovány za staré ve vyšším poměru, a kdy mohou být některé bankovní vklady zmrazeny nebo anulovány),
- administrativní zmrazení mezd nebo i cen na trhu – proces probíhá během určité doby, kdy je postupně realizována tvrdá měnová restrikce. Omezují se rozpočtové deficity a denominace národní měny. Jednoduše řečeno je to „škrtnutí nuly“.

S inflací je spojen jev tzv. inflační spirály, kdy růst cen vede k tlaku na růst mezd. Uspokojení požadavků na zvýšení mezd vede opět k nárůstu cen v ekonomice. Situace se tak opakuje. „Spirála“ může fungovat i obráceně, kdy se proces začíná růstem mezd. Důsledkem tohoto jevu je inflace. Řešení inflační spirály spočívá ve zpomalení uspokojování požadavků na zvýšení mezd.

Národní banky mohou používat politiku cílování inflace. Je to jeden z nástrojů monetární politiky, kdy se banka zavazuje udržovat míru inflace na úrovni určitého cíle nebo v určitém koridoru (intervalu). Tato politika má za úkol ovlivnit reálný produkt a zaměstnanost, což se následně projeví ve změně cenové úrovně. Obvykle cílem monetární politiky je stabilní cenová hladina a nízká míra inflace (Finance v praxi, 2017).

### 3.2.3 Trh práce

Práce je jedním z výrobních faktorů, které jsou důležité pro rozvoj podniků a ekonomiky jako celku. S prací se obchoduje na trhu, stejně jako s jinými statky.

Mzda na trhu práce vystupuje jako cena statku – jedni subjekty ji získávají jako odměnu za provedenou práci, druzí – platí ji za to, že mají možnost využít práci pro své účely (rozvoj podniku, tvorbu produkce atd.).

Mzdové náklady tvoří významnou položku systému nákladů podniku. Zaměstnavatelé musí vždy posuzovat, jakou mzdu jsou schopní poskytnout za podmínky dosažení zisku podnikem nebo naplnění jiných stanovených cílů. Podniky / zaměstnavatelé – jsou subjekty, poptávající práci na trhu. Tvoří stranu poptávky.

Stranu nabídky na trhu práce tvoří individuální nabídky práce, jejichž součet tvoří agregátní nabídku. Mzda (v širším smyslu) je hlavním zdrojem prostředků k uspokojení základních životních potřeb člověka. Pro zaměstnance je mzda motivujícím prostředkem – nízká mzda není obecně dostatečně motivující pro to, aby zaměstnanec vstoupil na trh práce a poskytoval svoji práci na úkor svému volnému času nebo jiným příležitostí získání příjmů. Vysoká mzda může být naopak faktorem, které přiláká nové zaměstnance, udrží stávající zaměstnance ve firmě nebo přiláká nové vysoce kvalifikované zdroje. Otázky optimální výše mzdy jsou diskutovány na různých úrovních, v politické, ekonomické i sociální rovině.

Míra zaměstnanosti je důležitým ukazatelem trhu práce. Vypočítává se jako procentuální podíl zaměstnaných osob na počtu obyvatel v určitém věku. Tento podíl se obvykle počítá pro dvě věkové skupiny. Za prvé, statistiky poskytují míru zaměstnanosti vypočítanou ve vztahu k populaci ve věku 16 až 64 let (v pracovním věku) (Eustat, 2020):

$$\text{Míra zaměstnanosti} = \frac{\text{počet zaměstnaných osob}}{\text{počet obyvatel ve věku 16 – 64 let}} \times 100 \%$$

Zadruhé, statistiky uvádí míru zaměstnanosti vypočítanou ve vztahu k populaci ve věku 15+ (Světová banka, 2020):

$$\text{Míra zaměstnanosti} = \frac{\text{počet zaměstnaných osob}}{\text{počet obyvatel ve věku 15 +}} \times 100 \%$$

K měření nezaměstnanosti se používá základní ukazatel – míra nezaměstnanosti (procentuální podíl počtu nezaměstnaných lidí k ekonomicky aktivním osobám) (Jurečka a kol., 2017, s. 63):

$$\text{Míra nezaměstnanosti} = \frac{\text{počet nezaměstnaných osob}}{\text{počet ekonomicky aktivních osob}} \times 100 \%$$

Mezi ekonomicky aktivní osoby patří zaměstnané a nezaměstnané osoby. Vzorec pro výpočet míry nezaměstnanosti je proto možné vyjádřit následovně (ILO, 2020):

*Míra nezaměstnanosti*

$$= \frac{\text{počet nezaměstnaných osob}}{\text{počet zaměstnaných osob} + \text{nezaměstnaných osob}} \times 100 \%$$

Počet nezaměstnaných na Ukrajině, stejně jako v evropských zemích, se počítá podle metodiky ILO (Mezinárodní organizace práce). Podle této metodiky je člověk uznán jako nezaměstnaný, pokud po dobu čtyř týdnů: neměl práci, hledal práci, byl připraven začít pracovat. Takto zjištěný počet nezaměstnaných osob se výrazně liší od počtu nezaměstnaných, registrovaných na úřadu práce. (MinFin, 2019).

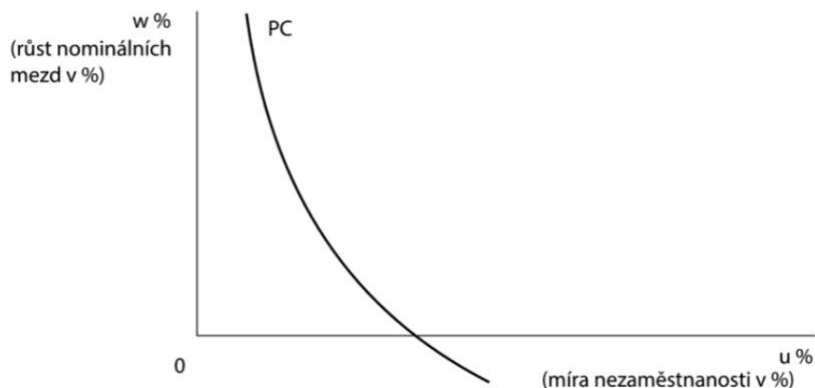
Hospodářský růst je ovlivňován nezaměstnaností (nezaměstnanost není jen ekonomickým problémem, ale také sociálním, kulturním, psychologickým atd.). Nadměrná nezaměstnanost vyvolává ekonomické a sociální náklady, neumožňuje společnosti dosáhnout svého potenciálu (Khalidov, 2014, s. 174).

Obvykle je nízká nezaměstnanost hodnocena jako pozitivní jev. Velmi nízká hodnota ukazatele může být ovšem vnímána jako problém, protože to je signálem nedostatku pracovních zdrojů pro uspokojení potřeb některých segmentů trhu; vytváří tlak na zaměstnavatele kvůli růstu ceny pracovních zdrojů a potřebě zvyšovat mzdy. Nedostatek pracovních sil vytváří překážky pro růst firem a brzdí rozvoj ekonomiky jako celku (Kočí, 2018). Řešit problém nedostatku pracovních sil lze do určité míry podporou přílivu pracovních migrantů ze zahraničí. Stejnou cestou se řeší problém nedostatku pracovních sil v jednotlivých ekonomických odvětvích, v nichž rezidenti státu pracovat nechtějí (např. kvůli nekvalitním pracovním podmínkám, nízké mzdě, nedostatku kvalifikace).

Podle názory keynesiánských ekonomů jsou nezaměstnanost a inflace ukazatele, které se navzájem ovlivňují. Tzv. Phillipsová křivka popisuje vztah míry nezaměstnanosti a růstu nominálních mezd ( $v$  %) (obrázek 1). Křivka má klesající tvar, což znamená, že se s rostoucí mírou nominálních mezd ( $w$ ) snižuje míra nezaměstnanosti ( $u$ ).



**Obr. 1 Phillipsová křivka**



Zdroj: Jurečka a kol., 2017, s. 171

Podstatu Phillipsové křivky objasňuje skutečnost, že při vysoké zaměstnanosti rostou příjmy obyvatelstva a snaha je utrácet. To znamená, že roste poptávka a firmy musejí této poptávce vyhovět, a proto vyrábějí a poptávají více pracovní síly, resp. snaží se udržet a motivovat stávající zaměstnance. Nominální mzdy se zvyšují a situace odpovídá vyšším bodům křivky (kdy  $w$  je vysoké a  $u$  je nízké). Může nastat i opačná situace, kdy produkt klesá a existuje přebytek nabízené práce. Nezaměstnanost se zvyšuje a pracovníci jsou ochotní přijmout nižší mzdy kvůli nedostatku pracovních nabídek a vysoké konkurenci na stráně nabídky práce.

### **3.2.4 Ukazatele zahraničního obchodu**

Jednou z nejpopulárnějších forem rozvoje mezinárodních ekonomických vztahů mezi zeměmi a ukazatelem rozvoje ekonomiky je v současnosti mezinárodní obchod. V poslední době však můžeme hovořit nejen o obchodu se zbožím, ale také o obchodě se službami a např. výsledky duševního vlastnictví (Zakharova, 2015).

Ukazatele zahraničního obchodu (vývoz a dovoz, obrat, saldo obchodní bilance zahraničního obchodu) se používají k identifikaci místa vybrané země v globální ekonomice a její míry závislosti na obchodních vztazích s dalšími zeměmi, k hodnocení vnější ekonomické rovnováhy země (BusinessInfo.cz, 2011).

Saldo obchodní bilance je rozdíl mezi vývozem (exportem) statků z domácí země a dovozem (importem) statků ze zahraničí do domácí země (Kurzy.cz, 2021):

$$\text{Saldo obchodní bilance} = \text{vývoz} - \text{dovoz}$$

Ukazatele zahraničního obchodu se studují ve vzájemných závislostech (porovnání objemu exportu s objemem importu) a v porovnání s ostatními makroekonomickými ukazateli (např. podíl vývozu na HDP země). Váhu zahraničního obchodu v ekonomice země napomáhá zhodnocení schopnosti vývozu (exportu) pokrýt dovozní (importní) potřeby země (Svatoš a kol., 2009, s. 24):

$$\text{vývoz} / \text{dovoz} \times 100 \%$$

Ukazatel větší než 100 % charakterizuje exportně orientovanou zemi, což je výsledkem cílevědomého úsilí všech účastníků trhu nebo následkem náhodných okolností a přírodního bohatství země. Saldo obchodní bilance, které odráží rozdíl mezi vývozy a dovozy statků a služeb je v tomto případě kladné (přebytek). Ukazatel nižší než 100 % poukazuje na to, že je země do určité míry závislá na importu a její vývozu nejsou schopny pokrýt dovozní potřeby. Saldo obchodní bilance je v tomto případě záporné (deficit).

Ukazatele zahraničního obchodu jsou zkoumány z hlediska komoditní a teritoriální struktury. Velikost obratu zahraničního obchodu poukazuje na otevřenost ekonomiky a rozvoj zahraničního trhu země.

Obchodní bilance zahraničního obchodu je součástí běžného účtu platební bilance státu. Platební bilance obsahuje řadu dalších důležitých informací o transakcích v ekonomice země.

### 3.2.5 Platební bilance

*„Platební bilance je statistický záznam ekonomických transakcí subjektů dané země (rezident) s ekonomickými subjekty ze zbytku světa (nerezidenty) za určité období, zpravidla jednoho roku.“* (Jiráňková, 2010, s. 94).

Horizontální struktura platební bilance se skládá z běžného účtu, kapitálového účtu, finančního účtu, dílčích sald (zůstatků, opomenutí a kurzových rozdílů), změny devizových rezerv (ČSÚ, 2010, s. 3).

Běžný účet platební bilance tvoří (Jiráňková, 2010, s. 94):

- obchodní bilance (export a import zboží);
- bilance služeb (export a import služeb);
- bilance výnosů (převod důchodů z vlastnictví);

- běžné převody (např. příspěvky mezinárodním institucím).

Důležitým ukazatelem, který lze vyčíst z platební bilance je velikost zahraničního dluhu.

### 3.2.6 Zahraniční dluh

Zahraniční dluh vzniká v případě, kdy domácí subjekty si půjčují v zahraničí, resp. věřiteli jsou zahraniční subjekty. Obvykle jsou rozlišovány zahraniční dluh soukromého sektoru, dluh bankovního sektoru a dluh vlády.

Výskyt nových hrozeb a nebezpečí, rostoucí nestabilita a nejistota světové ekonomiky aktualizovaly potřebu zlepšit ekonomickou bezpečnost zemí. Jedním z prvků, zajišťujících státní ekonomickou bezpečnost je optimální řízení zahraničního dluhu. Problém řízení dluhu byl studován v rámci mnoha ekonomických škol, jejichž představitelé se pokusili určit proveditelnost a mezní úroveň dluhu z hlediska důležitosti pro ekonomiku a schopnosti obsluhovat je. Zejména A. Smith věřil, že dluh země vzniká kvůli zvýšeným vládním výdajům, protože „*velké národy ... se často stávají chudými v důsledku plýtvání a nebezřetnosti státní moci*“ (Smith, 2016, s. 126) J. Keynes naopak zdůrazňoval potřebu státního dluhu pro účely stimulace agregované poptávky, růstu výroby a zaměstnanosti, a s tím spojeným zajištěním hospodářského růstu. (Keynes, 1999, s. 127-128).

Podle neokonzervativního modelu státní regulace, podporovaného příznivci monetarismu a teorie racionálních očekávání, je nutné stanovit mezní parametry, aby se snížil rozpočtový deficit. Podle představitelů „nové teorie veřejného dluhu“ vyrovnaný rozpočet pouze porušuje základy hospodářské stability. Všechny tyto přístupy se však týkaly zejména problému vnitřního dluhu, zatímco otázky týkající se zahraničního dluhu se začaly aktivně diskutovat až v posledních desetiletích (Golodova, Ranchinskaya, 2014, s. 18).

Praxe mnoha zemí ukazuje, že jejich ekonomický růst je do velké míry ovlivněn efektivitou, resp. neefektivitou systému řízení vnějšího dluhu. Nadměrný zahraniční dluh vede ke zvýšení úrokových sazeb a může nepříznivě ovlivnit reálný sektor ekonomiky. Zvýšená závislost na dluhu v cizí měně vytváří tlak na směnný kurz a způsobuje měnové napětí, pokud dojde k potížím s refinancováním (Dayneko, 2017, s. 42). Vzhledem k tomu je možné tvrdit, že vysoký zahraniční dluh, zejména pokud se jedná o dlouhotrvající rostoucí tendenci v této oblasti, může vést ke vzniku ekonomických krizí.

Objem zahraničního dluhu – v absolutním vyjádření (obvykle v miliardách USD) a v relativním vyjádření (jako procentuální podíl na HDP země v příslušném období) je důležitým ukazatelem a faktorem ekonomického vývoje. Otázka zahraničního dluhu je zejména relevantní pro diskusi o ekonomice a politice vlády Ukrajiny.

### 3.3 Základní charakteristika Ukrajiny

Ukrajina je stát ve východní a částečně ve střední Evropě. Na jihu ji omývají Černé a Azovské moře. Na východě a severovýchodě Ukrajina hraničí s Ruskem, na severu – s Běloruskem, na západě – s Polskem, Slovenskem a Maďarskem, na jihozápadě – s Rumunskem, Moldavskem a neuznávaným státem Podněstří. Území Ukrajiny (v rámci svých mezinárodně uznávaných hranic) má velikost 1316 km od západu na východ a 893 km od severu na jih. Celková rozloha Ukrajiny je 603 628 km<sup>2</sup> (včetně nekontrolovaných území – Krym, Sevastopol, řada okresů Doněckých a Luganských oblastí). Ukrajina je druhou největší zemí v Evropě.

Dnes je Ukrajina považována za unitární stát a parlamentně-prezidentskou republiku. Podle oficiálního administrativního rozdělení, které se počítá se spornými teritorii Krymu a Donbasu jako ukrajinskými, má Ukrajina 24 oblasti, 1 autonomní republiku (Krym) a 2 města státní podřízenosti (Kyjev, Sevastopol). Na Ukrajině je 1344 městských sídel, z toho 454 měst. V zemi leží také 28 621 venkovské osídlení. (Ministerstvo ekonomického rozvoje a obchodu Ukrajiny, 2019)

Podle oficiálního sčítání lidu v roce 2001 byla populace Ukrajiny 48 240,9 tisíc stálých obyvatel (Statistický úřad Ukrajiny, 2004). Podle údajů Státní statistické služby Ukrajiny k 1. červnu 2019 bylo na Ukrajině 42 153,2 tisíc stálých obyvatel (bez uvážení populace Krymu). (Ukrstat, 2019)

71 % území Ukrajiny tvoří nížiny, 26 % - vysočiny, 3 % - pohoří. Nejvyšší hory země jsou Karpaty. Celková plocha lesních fondů Ukrajiny je 10,4 milionu hektarů (17,2 % z celého území země). Flóra a fauna Ukrajiny je bohatá a rozmanitá, žije zde asi 70 tisíc druhů živých organismů, přičemž se domnívá, že jedna třetina z nich dosud nemá vědecký popis. Na území roste asi 16 tisíc rostlinných druhů, a to díky skutečnosti, že v zemi je pozorováno vysoké procento zorané půdy (zejména v stepní zóně) a přírodní vegetace se zachovala jen hlavně v chráněných územích. (Sezony goda, 2019)

Ukrajina má významné zásoby palivo-energetických přírodních zdrojů, zejména černého uhlí (Doněcká a Lvovsko-Volynská uhelné pánve) a hnědého uhlí (povodí Dněpru, území Zakarpatské, Charkovské a Poltavské oblastí), hořlavé břidlice, rašeliny. Akutní nedostatek ropy a zemního plynu však způsobuje značné obtíže při rozvoji hospodářství země. Také Ukrajina soustředila významné zásoby (10 % všech světových rezerv) rud železných kovů (Krivorozhská, Kremenčugská, Belozerská a další pánve železné rudy). Velké zásoby stavebních materiálů (jíl, kaolin, křída, vápenec atd.) jsou rozšířeny na celém území Ukrajiny. (Sezony goda, 2019)

Ukrajina patří k průmyslově-zemědělským zemím. Hlavními odvětvími průmyslové specializace jsou těžba (těžba uhlí a železné rudy), energie (více než 40 % vyrobené elektřiny je vyráběno v jaderných elektrárnách), metalurgie železných a neželezných kovů se zaměřením na místní přírodní zásoby, strojírenství, obráběcí stroje, zemědělství, stavba, chemický a petrochemický průmysl, potravinářská výroba.

V zemědělství převládá rostlinná produkce. Hlavní pěstované plodiny jsou pšenice, slunečnice, kukuřice, cukrová řepa. Jsou pěstované: len, brambory, různé zeleniny, na jihu Ukrajiny – rýže, hrozny, tykve. U hospodářských zvířat převládá chov prasat, masa a mléka.

### **3.4 Historické předpoklady rozvoje ukrajinské ekonomiky**

První zmínka o názvu „Ukrajina“ v písemných pramenech (Ipatievova kronika) je datována rokem 1187. Dějiny Ukrajiny jsou úzce spjaty s Kyjevským Rusem – státem založeným v roce 882 knížetem Olegem ve východní Evropě. Během různých dob bylo teritorium Ukrajiny opraveno Litevským knížectvím, Polskem, Rakousko-Uherskem a Ruskem.

Během krátké doby na začátku 20. století byla vyhlášena nezávislá Ukrajinská lidová republika. 10. března 1919 byl vyhlášen nezávislý stát – ukrajinská sovětská socialistická republika a poté byla přijata první ústava ukrajinské SSR. Během tohoto období došlo k mnoha ozbrojeným konfliktům, které skončily v letech 1920-1921 zřízením sovětské moci a zřízením ukrajinského SSR na větším území moderní Ukrajiny (s výjimkou západní Ukrajiny, jejíž části se staly součástí polské a československé republiky, jakož i Rumunského království) (Semenko, Radchenko, 1999, s. 270).

Na konci 20. let – začátkem 30. let na Ukrajině i v SSSR jako celku byla realizována politika kolektivizace. Její chyby v kombinaci s neúrodou a suchem vedly k hladu, který se v letech 1932-1933 dotknul mnoho oblastí SSSR, včetně ukrajinského SSR a způsobil značné oběti.

Ve 30. letech 20. století proběhla industrializace SSSR, včetně ukrajinského SSR. V roce 1934 bylo hlavní město ukrajinské SSR přesunuto z Charkova do Kyjeva. V září 1939, po německém útoku na Polsko, byla západní Ukrajina připojena k ukrajinské SSR. V roce 1940 byly po dohodě s Rumunskem připojeny k Ukrajinské SSR část Bessarabie, Severní Bukovina a Hertz.

Válka přinesla masivní zničení a vzala si mnoho životů. Obnova měst a infrastruktury si vyžádala značné úsilí.

Po Stalinově smrti v roce 1953 se N. Chruščov stal prvním tajemníkem Ústředního výboru KSSS. Za své vlády zejména zdůrazňoval přátelství mezi ukrajinským a ruským národem. V dubnu 1954, na počest 300. výročí ukrajinského přátelství s Ruskem, Krym byl rozhodnutím ústředního vedení SSSR darován RSFSR ukrajinské SSR (International Committee for Crimea, 2005), po kterém území Ukrajiny získalo tvar, který zůstal de facto během 60 let, do roku 2014. Do roku 1950 republika zcela překročila předválečnou úroveň průmyslu a výroby (Zasenko a kol., 2019).

26. dubna 1986 v kyjevské oblasti ukrajinské SSR došlo k havárii na jaderné elektrárně v Černobyli, která se stala antropogenní katastrofou v celosvětovém měřítku.

17. března 1991 se konalo referendum o zachování SSSR v celé unii, na kterém byla podpořena otázka „o potřebě zachovat SSSR jako obnovené federace rovných suverénních republik“ (70,2 %) (Centrální komise referenda SSSR, 1991) a republikánská otázka že by Ukrajina měla být jako součást Svazu sovětských suverénních států na základě Prohlášení o státní suverenitě Ukrajiny.“ (80,2 %). (Ukrainian Institute Of The National Memory, 2009) Po porážce srpnového puče Státního mimořádného výboru v Moskvě 24. srpna 1991 vyhlásila Nejvyšší rada ukrajinského SSR nezávislost Ukrajiny. 1. prosince 1991 se konalo celo ukrajinské referendum, v jehož hlasování se objevila otázka „Potvrzujete akt prohlášení nezávislosti Ukrajiny?“. Volební účast v republice činila 84,18 % (31 891 742 osob), z toho 90,32 % odpovědělo „ano, potvrzují“ a 7,58 % - „ne, nepotvrzují“ (Yuriychuk, 2008, s. 216).

8. prosince 1991 podepsali hlavy tří zakládajících republik SSSR L. Kravchuk (Ukrajina), B. Jeltsin (Rusko) a S. Shushkevich (Bělorusko) Bělověžskou dohodu o ukončení SSSR a vytvoření Společenství nezávislých států (SNS). Na nezávislé Ukrajině byl vytvořen politický systém zakotvený v ústavě z roku 1996.

V době kolapsu SSSR byla Ukrajina jednou z nejrozvinutějších unijních republik – pokud jde o vzdělávání, síť vědeckých a průmyslových podniků. Ukrajina měla jedno z nejrozvinutějších zemědělství v SSSR a také velmi silný vojensko-průmyslový komplex, včetně předních podniků v SSSR na raketové zbraně, těžká dopravní letadla, tanky. Ukrajina měla dostatečný počet vědeckých, technických a vedoucích pracovníků. Na Ukrajině bylo soustředěno 6,5 % světového vědeckého a technologického potenciálu. Je důležité, že na každých tisíc pracovníků bylo 11 lidí zaměstnáno ve vědecké a technické sféře. Obecně platí, že podle odborníků byl potenciál přírodních zdrojů na obyvatele Ukrajiny 1,5–2krát vyšší než potenciál USA, čtyřikrát vyšší než v Německu a 12–15krát vyšší než v Japonsku (Eschenko, 2017, s. 30). To znamená, že jedním z důležitých předpokladů rozvoje ekonomiky Ukrajiny byla bohatá zásoba přírodních zdrojů.

V ukrajinské ekonomice, vytvořené v sovětský period, však bylo několik slabin. V době rozpadu SSSR neměla Ukrajina svůj vlastní měnový systém, zlato a devizové rezervy. Všechny republiky SSSR neměly potřebné zkušenosti s prací na zahraničních trzích a ještě mnoho dalšího, což je normou pro každou zemi s tržním hospodářstvím.

Ukrajina získala nezávislost spolu s krizí, která postihla všechny republiky bývalého SSSR, a zahrnovala všechny oblasti hospodářství, kultury, vědy atd. Tato krize výrazně zkomplikovala řešení nejdůležitějších úkolů: budování ukrajinské vlády a převod ekonomiky na tržní systém. Ukončení rozsáhlého sovětského obranného programu, na jehož realizaci se v 80. letech podílela většina předních ukrajinských podniků a výzkumných středisek, vedlo mnoho z nich k uzavření. Většina návrhářských institutů byla uzavřena.

Část zboží vyrobeného v SSSR (a zejména na Ukrajině) nebyla na zahraničních trzích příliš konkurenceschopná. Obchodní vazby s bývalými sovětskými republikami SSSR, vytvořené v Sovětském svazu, byly přerušeny. Hyperinflace vynulovala vlastní pracovní kapitál podniků.

Problémy černobylské zóny stále vyžadovaly velké materiální zdroje. Většina jedinečných výrobních kapacit Ukrajiny (jako i v celém SSSR) byla během spontánní privatizace 90. let ukradena a přestala fungovat (Ivanov, 2010).

Velmi důležitou překážkou rozvoje nezávislé Ukrajiny byla skutečnost, že významná část vládnoucí elity Ukrajiny 90. let (ve státních orgánech, v médiích, u největších podniků) se nesnažila vybudovat Ukrajinu jako stát. Kvůli krizi řízení na vrcholu v letech 1992-1996, pokles HDP a inflace na Ukrajině daleko převyšovaly podobné problémy v Rusku a Bělorusku. Například do srpna 1996 ukrajinský karbovanets devalvoval 100 000krát ve srovnání s srpnem 1991 (kdy byla Ukrajina prohlášena za nezávislou), což bylo mnohokrát vyšší než inflace v Rusku a Bělorusku.

V důsledku toho se ukázalo, že pokles výroby na Ukrajině v 90. letech byl mnohem větší než v Rusku, Bělorusku a pobaltských republikách. To všechno ztěžovalo formování ukrajinského státu a nalezení cesty z krize (k níž došlo v ukrajinské SSR, jako v celém SSSR koncem 80. a 90. let).

V roce 1996 byla přijata ústava Ukrajiny, která přispěla ke stabilizaci politického systému a zároveň soustředila většinu moci do rukou tehdejšího prezidenta L. Kučmy. V září téhož roku byla provedena měnová reforma a byla zavedena nová měna, hřivna.

V roce 2004 opozice neuznala výsledky druhého kola prezidentských voleb a obvinila vítěze V. Janukovyče z masivním systematickým falšování, což vedlo k zahájení masových protestů. Pod tlakem tzv. „Oranžové revoluce“ Nejvyšší soud Ukrajiny zrušil rozhodnutí o vítězství Janukovyče a jmenoval opětovné hlasování druhého kola prezidentských voleb. Poté byl prezidentem zvolen V. Juščenko.

Janukovyč se vrátil k moci v roce 2006, kdy se stal předsedou vlády během tzv. Protikrizové koalice, což vedlo k předčasným parlamentním volbám v září 2007. V roce 2010 byl Janukovyč zvolen prezidentem a vytvořil novou vládu vedenou N. Azarovem. 21. dubna podepsal Viktor Janukovyč dohodu s ruským prezidentem D. Medveděvem o prodloužení umístění ruské černomořské flotily v Sevastopolu do roku 2042. Dne 11. října 2011 byla odsouzená k odnětí svobody na dobu 7 let Y. Timoshenko, bývalá předsedkyně vlády Ukrajiny a hlavní soupeřka Janukovyče v prezidentských volbách. 30. července 2012 se Ukrajina stala členem zóny volného obchodu SNS.

Nespokojenost s vládou Janukovyče vedla v letech 2010–2013 k četným protestům, včetně tzv. „Maidanu“, „Ukrajina proti Janukovyči“ a protestů ve Vradijevce.



Změna moci na Ukrajině v únoru 2014 odstranila Janukovyče z pozice prezidenta, vytvořila novou parlamentní většinu v Nejvyšší radě. Novým předsedou Nejvyšší rady byl zvolen A. Turchinov, později vykonával povinnosti prezidenta do zvolení nové hlavy státu.

25. května se na pozadí ozbrojeného konfliktu v Donbasu uskutečnily rychlé volby ukrajinského prezidenta (Kapsamun, 2015). Ve volbách zvítězil P. Poroshenko – získal 54,7 % hlasů (RIA, 2014).

Je možné tvrdit, že změna nejvyššího vedení Ukrajiny však nepřispěla k urovnání politické krize, ale naopak k jejímu zhoršení. Konflikty mezi západní a jižně-východní Ukrajinou se prohloubily, na povrch se dostaly hlubší nacionální otázky, které se objevovaly ještě v 90. leta a době „Oranžové revoluce“. Obyvatelstvo bylo znepokojeno nekontrolovatelným banditismem v zemi, kolapsem ukrajinské ekonomiky, hrozba občanské války, nevyplacením důchodů a platů, přerušením ekonomických vazeb s Ruskem, růst radikalismu a nacionalismu. (Kyjev international institute of sociology, 2014)

Od 20. května 2019 zastává funkci prezidenta Vladimír Zelenský. O výsledcích činnosti Zelenského na pozici prezidenta je zatím těžko udělat jednoznačný závěr.

Z nastínění historických předpokladů a charakteristiky sovětského dědictví je možné udělat závěr, že Ukrajina v době rozpadu Sovětského svazu disponovala obrovskými intelektuálními, fyzickými a přírodními zdroji. Tyto předpoklady se vládě SSSR a Ukrajiny nepodařilo využít v prospěch udržitelného rozvoje. Kromě toho se uvedené výhody země s přechodem její ekonomiky na tržní model řízení začátkem 90. let změnilly na řadu nedostatků a vyvolaly dlouhodobý problém. Transformační období uvrhlo Ukrajinu do nekontrolované situace ve všech sférách života, což potvrzují makroekonomické statistiky.

## 4 Vlastní práce

Táto část práce je věnována analýze vybraných makroekonomických ukazatelů Ukrajiny od doby rozpadu Sovětského svazu a dodnes.

Po zkoumání vývoje Ukrajiny od 90. let minulého století dodnes je možné vymezit následující Hlavní fáze hospodářského vývoje:

- 1991-1997: transformační období, doba rychlého poklesu produkce,
- 1998-1999: období relativní stabilizace,
- 2000-2007: období vysokého ekonomického růstu,
- 2008–2010: období finanční krize,
- 2011-2013: začátek protestů a politické nestability,
- 2014-dodnes: doba rusko-ukrajinského konfliktu, současné období.

Je potřeba zanalyzovat tyto jednotlivá období s přihlédnutím k vybraným makroekonomickým ukazatelům – jejím hodnotám a dynamice změn. Je potřeba také najít souvislosti mezi ekonomickými trendy a politickými událostmi, sociálními faktory. Pro zjednodušení prezentace dat jsou použita jednotlivá desetiletá období: období 1990-2000 a 2000-2020. Analýza je omezená nedostupností některých dat (např. pro některé ukazatele z roku 1990 nebo z posledních let vývoje – 2019-2020), a také odlišnými přístupy k výpočtu a prezentaci některých dat statistickými úřady Ukrajiny a mezinárodními organizacemi (např. Světovou bankou).

### 4.1 Analýza vývoje ekonomiky Ukrajiny v transformačním období

Existují odlišné názory na to, kdy byl transformační proces na Ukrajině skutečně dokončen. Je zřejmé, že se začal po rozpadu Sovětského svazu. Změny a reformy, nezbytné k přechodu k tržní ekonomice byly provedeny v první polovině 90. let. Negativní jevy (pokles ekonomiky, problémy na měnovém trhu, inflace, nezaměstnanost), které jsou charakteristické pro fázi transformaci, lze ovšem zaznamenat v ekonomice Ukrajiny i ve druhé polovině 90. let. Vzhledem k tomu, je první část analýzy zaměřena na delší období – 1991-2000 let.

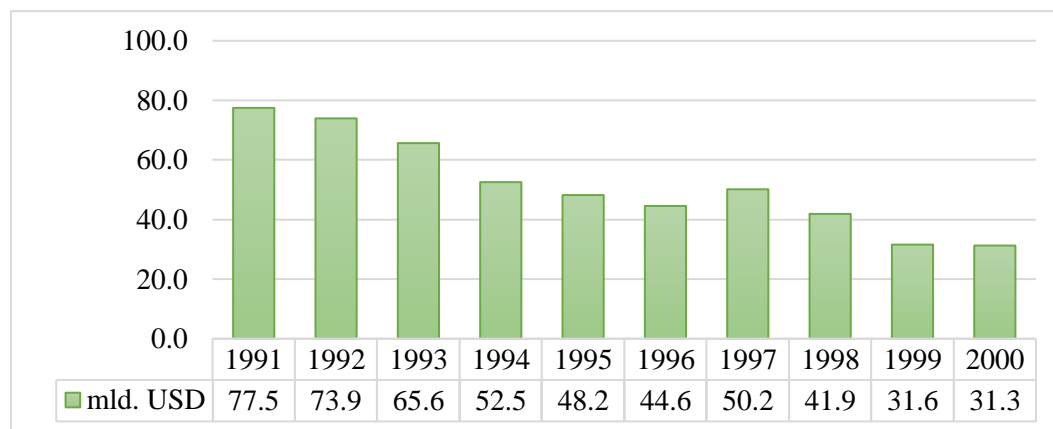
Jedním ze základních ukazatelů, který slouží k zhodnocení ekonomického vývoje země je hrubý domácí produkt (HDP).

#### 4.1.1 Vývoj ukazatelů HDP

Během let svého fungování mimo SSSR Ukrajina nezlepšila strukturu hospodářství a průmyslu. Počet obyvatel, objem průmyslové výroby se snížil a nezaměstnanost vzrostla. Země se transformuje z průmyslově vyvinuté na agrárně-průmyslovou a poté na agrární. Zahraniční dluh kvůli úvěrům roste. Rozdíly v příjmech různých vrstev populace jsou kritické. Převážná část populace je vyloučena z vlastnictví a správy, sociální sféra je v úpadku. Tyto trendy charakterizuje období 90. let na Ukrajině a celkový úpadek ekonomiky, který je potvrzen analýzou vývoje ukazatele HDP.

Ze sledování vývoje celkového HDP Ukrajiny (b.c.) v období 90. let je vidět stabilní klesající tendenci (graf 1). V roce 1991 činil HDP Ukrajiny 81,5 miliard amerických dolarů (v běžných cenách). V roce 1996 představoval HDP Ukrajiny již pouze 54,7 % hodnoty ukazatele z roku 1991 (48,2 miliard USD). V roce 1997 se hodnota HDP poprvé za dlouhou dobu zvýšila (50,2 miliard USD), ale v letech 1998-2000 byl opět zaznamenán pokles ukazatele. V roce 2000 hodnota HDP nedosahovala ani poloviny úrovně 1991 (31,3 miliard USD).

**Graf 1 HDP Ukrajiny, mld. USD, běžné ceny, 1991-2000**



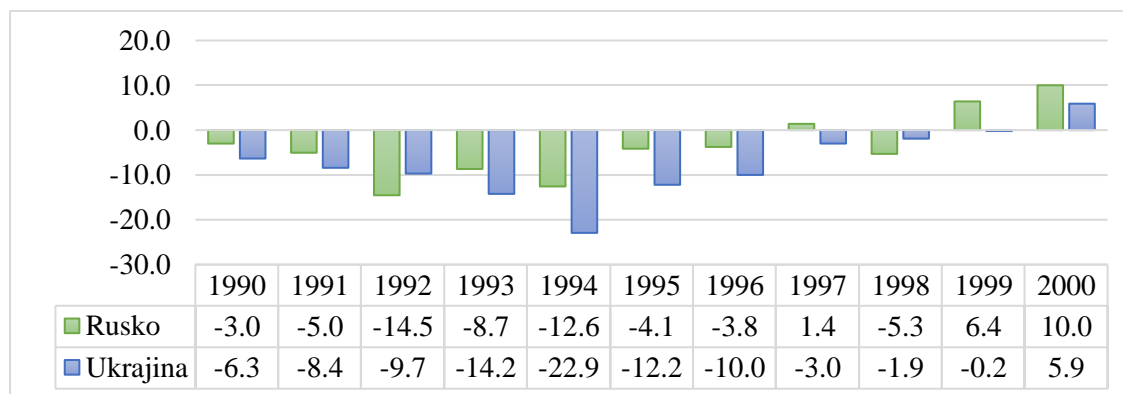
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2020

Politici, ekonomové blízké vlády, média atd. se snaží kritický stav ukrajinské ekonomiky ospravedlnit zhoršením výrobních prostředků, tvrdou konkurencí na světových trzích, různými sankcemi, kvótami a celními překážkami (Buleev, Bryuchoveckaja, 2018, s. 11). Současně nebyla na Ukrajině věnována dostatečná pozornost vnitřním faktorům, které podmínily krizi ekonomiky. Například pokles populace a snížení kupní síly subjektů domácího trhu, korupce, oligarchické struktury, měnová krize – jsou to jen některé nejdůležitější faktory, které objasňují pokles ekonomiky v 90. leta.

Podle údajů Světové banky (2021) HDP Ukrajiny začal klesat již od roku 1990 (v letech 1988-1989 bylo tempo růstu kladné: 2,6 % a 3,9 %) Tempo růstu je Světovou bankou vypočítáno jako roční procentní míra růstu HDP v tržních cenách, založených na kontantní místní měně. Výpočet tempa růstu jiných variant ukazatele HDP se může od ukazatele Světové banky lišit. Záporné tempo růstu bylo vykazováno každý rok v období let 1990-1999.

HDP klesal ve všech zemích po rozpadu Sovětského svazu, ale na Ukrajině byl tento pokles často nejsilnější. Je vhodné proto porovnat ukazatel tempa růstu HDP Ukrajiny s další postsovětskou zemí. Porovnání tempa růstu (resp. poklesu) HDP na Ukrajině a v Rusku v 90. leta je uvedeno pomoci grafu 2. Pouze v roce 1992 a v roce 1998 byl v Rusku pokles větší než na Ukrajině. Zejména výraznější pokles HDP byl na Ukrajině v letech 1994-1996: o dva-třikrát větší než v Rusku. Ve fázi oživení dostala ekonomika Ruska také rychleji než ekonomika Ukrajiny: tempo růstu HDP v posledních letech sledovaného období (1999-2000) bylo v Rusku vyšší než na Ukrajině.

**Graf 2 Tempo růstu HDP, Ukrajina a Rusko, %, 1990-2000**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

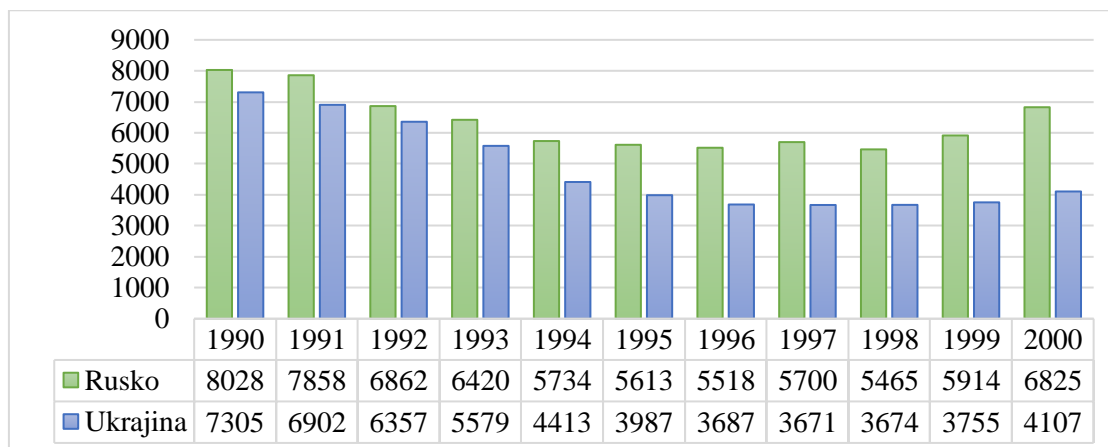
Ukazatel HDP nabývá odlišných hodnot v závislosti na zvolené metodě nebo jednotkách výpočtu. Tabulka 1 dobře ilustruje tuto skutečnost: jsou zde uvedeny hodnoty ukazatele pro Ukrajinu v období let 1990-2000 v běžných cenách (b.c.), ve stálých cenách roku 2010 (s.c.) a podle parity kupní síly (PPP, běžné ceny). V roce 1991 – v roce prohlášení nezávislosti Ukrajiny od Sovětského svazu 1991 – dosáhl ukazatel HDP, vypočítány v běžných cenách 81,5 miliard USD, zatímco se zohledněním PPP – 379,1 mld. USD. Průměrné tempo růstu v období let 1990-2000 bylo záporné pro všechny varianty ukazatele HDP: -9,1 % pro HDP v b.c., -8,0 % pro HDP ve s.c., -2,0 % pro HDP PPP.

**Tab. 1 HDP Ukrajiny, mld. USD, 1990-2000**

Rok	HDP, mld. USD		
	běžné ceny	stálé ceny r. 2010	PPP, běžné ceny
1990	81,5	205,8	379,1
1991	77,5	188,5	358,9
1992	73,9	170,2	331,5
1993	65,6	146,0	291,1
1994	52,5	112,5	229,1
1995	48,2	98,8	205,4
1996	44,6	88,9	188,2
1997	50,2	86,2	185,7
1998	41,9	84,6	184,3
1999	31,6	84,4	186,5
2000	31,3	89,4	202,0
$\bar{k}$ (%) <sub>1990-2000</sub>	-9,1 %	-8,0 %	-2,0 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

V posledních letech před rozpadem Sovětského svazu se hospodářská situace Ruska a Ukrajiny z pohledu ukazatele HDP na obyvatele (PPP) příliš nelišila. Podle údajů Světové banky (2021) činil ukazatel HDP na obyvatele, vypočtený na základě parity kupní síly (PPP) v roce 1990 v Rusku 8 028 USD, na Ukrajině 7 305 USD (tj. o 9 % méně než v Rusku). V roce 1992 byly ukazatele v obou zemích téměř stejné: 6 862 USD v Rusku a 6 357 USD na Ukrajině (rozdíl v hodnotě ukazatelů – 7,4 %). V průběhu dalších let se rozdíl mezi zeměmi zvětšoval: v roce 2000 činil HDP na obyvatele (PPP) v Rusku 6 825 USD, na Ukrajině – pouze 4 107 USD (tj. o 39,8 % méně). Vývoj ukazatele HDP na obyvatele podle parity kupní síly pro Rusko a Ukrajinu je ilustrován pomocí grafu 3.

**Graf 3 HDP na obyvatele (PPP), Ukrajina a Rusko, USD, běžné ceny, 1990-2000**

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Kromě poklesu HDP byla ve všech zemích sovětského bloku pozorována velmi vysoká inflace. Ke sledování vývoje v této oblasti lze použít ukazatele CPI z ukrajinských a mezinárodních statistik.

#### 4.1.2 Index spotřebitelských cen a hyperinflace v první polovině 90. let

Po rozpadu Sovětského svazu se země potkaly s problémem absence vlastní měny, národní banky a potřebné legislativy v této oblasti. Měnová a úvěrová politika státu metodou „pokusů a omylů“, obrovské deficity státního rozpočtu – jsou to faktory, které způsobily značné poklesy domácích měn a růsty spotřebitelských cen. Období začátku 90. let na Ukrajině se proto zpravidla asociuje nejen s dostupnými úvěry a karbovanci („kupony“, ukrajinská dočasná měny v období 1992-1996), ale i s hyperinflací a znehodnocením měny.

Rychlý pokles hodnoty národní měny na Ukrajině pokrývá období od konce roku 1991 do poloviny roku 1994, kdy se cenové indexy zvýšily z 390 % v roce 1991 na 2100 % v roce 1992 a v roce 1993 šly do hyperinflačního nárůstu +10 256 % za rok (jak je patrné z tabulky 2 – údaje o indexu spotřebitelských cen (CPI) podle UkrStat). CPI je vypočítán Světovou bankou jinak než ukrajinským statistickým úřadem (UkrStat), zohledňuje náklady spotřebitelů na průměrný spotřební koš. V roce 1993 má nižší hodnoty než CPI podle UkrStatu +4734,9 %, ale v letech 1994-1995 je naopak vyšší: +891,2 % a +376,2 %.

**Tab. 2 Index spotřebitelských cen (CPI), Ukrajina, 1991-2000**

Rok	CPI podle UkrStat, % <sup>1)</sup>	CPI podle Světové banky, % <sup>2)</sup>
1991	390,0	n/d
1992	2100,0	n/d
1993	10256,0	4734,9
1994	501,0	891,2
1995	281,7	376,7
1996	139,7	80,3
1997	110,1	15,9
1998	120,0	10,6
1999	119,2	22,7
2000	125,8	28,2

<sup>1)</sup> Indexy spotřebitelských cen (CPI) v letech podle metodiky UkrStat, pro celý rok, prosinec k prosinci předchozího roku.

<sup>2)</sup> CPI podle metodiky Světové banky – odráží roční procentní změnu nákladů na pořízení průměrného spotřebitelského koše, který lze měnit ve stanovených intervalech, např. ročně. Používá se Laspeyresův vzorec, tj. obsahuje „čisté cenové změny“, neovlivněné změnou struktury koše, množstvím produktů.

Zdroj: UkrStat, 2020; WorldBank, 2021

Prudký nárůst spotřebitelských cen byl způsoben katastroficky velkým objemem vydaných úvěrů, což nakonec stálo hlavním důvodem hyperinflace roku 1993. Dalším faktorem růstu cen a poklesu hodnoty národní měny bylo, že úvěry v té době byly poskytovány za zvýhodněné úrokové sazby. Na první pohled by měla taková úvěrová politika mít pozitivní efekty z hlediska běžných obyvatel a podnikání, ale skutečné dopady této politiky byly katastrofické a ovlivnily život každého člověka v zemi. Jedním z výsledků této situace byl obrovský rozvoj „šedého trhu“.

Hyperinflace na Ukrajině byla tedy v 90. letech způsobena jak faktory souvisejícími s poptávkovými tlaky, tak faktory, které určují růst nákladů. Vláda se snažila kompenzovat nadměrné výdaje rozpočtu emisí peněz a úvěry národní banky. Projevilo se to obrovským rozpočtovým deficitem, neomezenými peněžními emisemi, katastrofickým poklesem reálného příjmu populace.

#### **4.1.3 Státní rozpočet Ukrajiny**

Ukrajina se stala členem MMF v roce 1992. V letech 1994–1995 byla spolupráce založena na půjčce na systémovou transformaci, v jejímž rámci Ukrajina získala 763,1 milionů USD na podporu platební bilance země (MOF, 2020). V následujících letech (1995–1998) v rámci tří ročních pohotovostních programů získala Ukrajina půjčky od MMF v celkové výši 1 935 milionů USD. Hlavním účelem těchto půjček byla podpora směnného kurzu národní měny a financování deficitu platební bilance Ukrajiny (MOF, 2020).

Schodek (deficit) státního rozpočtu v roce 1992 činil 13,7 % HDP (v době, kdy se 1-2 % považuje za normální úroveň (Filimonova, 2011, s. 78)), zatímco výdaje státní pokladny byly téměř třetinou kryty nezajištěnými penězi. Emise byla zaměřena na doplnění likvidních zdrojů podniků, úvěrování průmyslu, financování zemědělství. V roce 1992 dosáhla emise 1 bilionů karbovanců, a o rok později – 30 bilionů karbovanců.

V roce 1995 Národní banka Ukrajina nakonec upustila od praxe poskytování půjček přímo podnikům a přestala přidělovat finanční prostředky komerčním finančním institucím pomoci zvýhodněných půjček. Začaly být prováděny cílené aukce úvěrů na prodej půjček bankám za účelem půjčování podnikům, které potřebovaly vládní pomoc. Snížil se objem půjček a snížil se seznam podniků, které obdržely státní podporu (Filimonova, 2011, s. 78). Rozpočtový schodek byl snížen na 6,6 % HDP v roce 1995.

Teprve v roce 1996, kdy index spotřebitelských cen klesl na 139,7 %, ukrajinská vláda rozhodla, že ekonomika je připravena na plnohodnotnou měnovou reformu a na vznik nové národní měny (jedna hřivna byla vyměněna za 100 tisíc kupónů). Asi dva roky byl měnový kurz udržován na úrovni 2 UAH/USD. Ukrajina byla poslední ze zemí bývalého Sovětského svazu, která dokončila měnovou reformu.

Deficit státního rozpočtu zůstal na vysoké úrovni i v letech 1995-1997 (-6,6 % na HDP v roce 1995 a v roce 1997, 4,9 % v roce 1996). Pouze v roce 1998 se deficit podařilo snížit na úroveň 2,2 % HDP, poté na úroveň 1,5 % HDP v roce 1999 a konečně na 0,6 % HDP v roce 2000.

Statistika státního rozpočtu Ukrajiny v letech 1992-2000 je uvedena v tabulce 3. Jsou zde uvedeny údaje o příjmech a výdajích státního rozpočtu – v domácí měně a v procentech (jako podíl na HDP země). Záporné hodnoty rozdílu příjmu a výdajů ukazují na schodek (deficit) rozpočtu.

**Tab. 3 Statistika státního rozpočtu Ukrajiny, 1992-2000**

Rok	Příjmy	Výdaje	Schodek (-) / Přebytek (+)	Příjmy	Výdaje	Schodek (-) / Přebytek (+)
	<b>mld. karbovanců</b>			<b>podíl na HDP, %</b>		
<b>1992</b>	1227,5	1919,7	<b>-692,2</b>	24,4 %	38,1 %	<b>-13,7 %</b>
<b>1993</b>	49621,8	57248,7	<b>-7626,9</b>	33,5 %	38,6 %	<b>-5,1 %</b>
<b>1994</b>	523092,6	630647	<b>-107554,4</b>	43,5 %	52,4 %	<b>-8,9 %</b>
	<b>mld. hřiven</b>			<b>podíl na HDP, %</b>		
<b>1995</b>	20,7	24,3	<b>-3,6</b>	38 %	44,6 %	<b>-6,6 %</b>
<b>1996</b>	30,2	34,2	<b>-4</b>	37 %	41,9 %	<b>-4,9 %</b>
<b>1997</b>	28,1	34,3	<b>-6,2</b>	30,1 %	36,7 %	<b>-6,6 %</b>
<b>1998</b>	28,9	31,2	<b>-2,3</b>	28,2 %	30,4 %	<b>-2,2 %</b>
<b>1999</b>	32,9	34,8	<b>-1,9</b>	25,2 %	26,7 %	<b>-1,5 %</b>
<b>2000</b>	49,1	48,1	<b>1,0</b>	28,9 %	28,3 %	<b>0,6 %</b>

Zdroj: UkrStat, 2006

Ekonomické problémy se pravděpodobně projeví ve změnách na trhu práce.

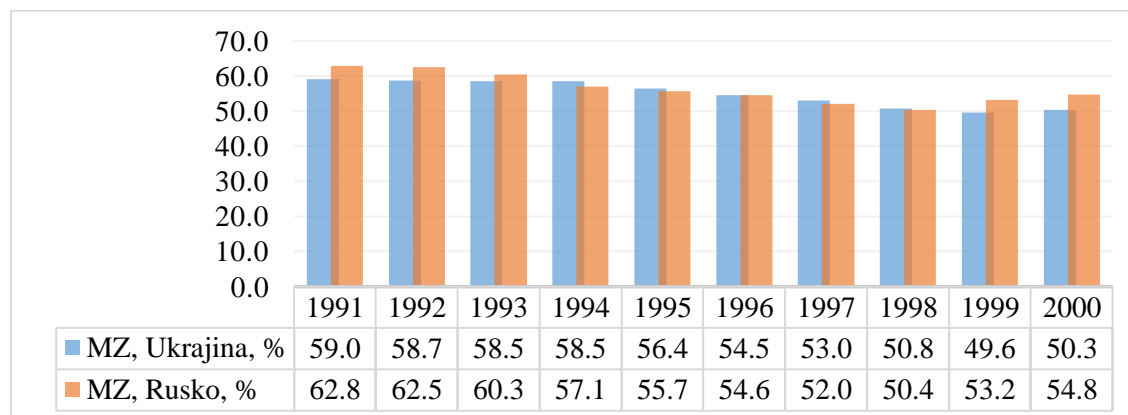
#### 4.1.4 Trh práce

Míra zaměstnanosti na Ukrajině byla podle údajů Světové banky v první polovině 90. let větší než 55 %. Přibližně stejná úroveň zaměstnanosti byla v Rusku – v období let 1991-1993 byla o několik procent vyšší než na Ukrajině. Klesající trend ukazatele je patrný u obou zemí: v roce 1999 byla na Ukrajině zaměstnanost nejnižší: 49,6 %, v Rusku – 50,4 % v roce 1998. Pouze v posledním roce sledovaného období je



patrný pomalý nárůst ukazatele. Vypočtený průměrný koeficient růstu  $\overline{k}(\%)$  ukazatele pro Ukrajinu se rovná -1,75 %, pro Rusko -1,51 %. To znamená, že pokles zaměstnanosti byl na Ukrajině v 90. leta významnější než v Rusku. Graf 4 ilustruje vývoj ukazatele míry zaměstnanosti (MZ) na Ukrajině a v Rusku v průběhu let 1991-2000. Jedná se o ukazatel vypočtený podle metodiky MOP (Mezinárodní organizace práce, angl. ILO), jedná se o skupinu obyvatel ve věku 15 a více let (produktivní věk).

**Graf 4 Míra zaměstnanosti celková (15+ let), Ukrajina a Rusko, 1991-2000, %**



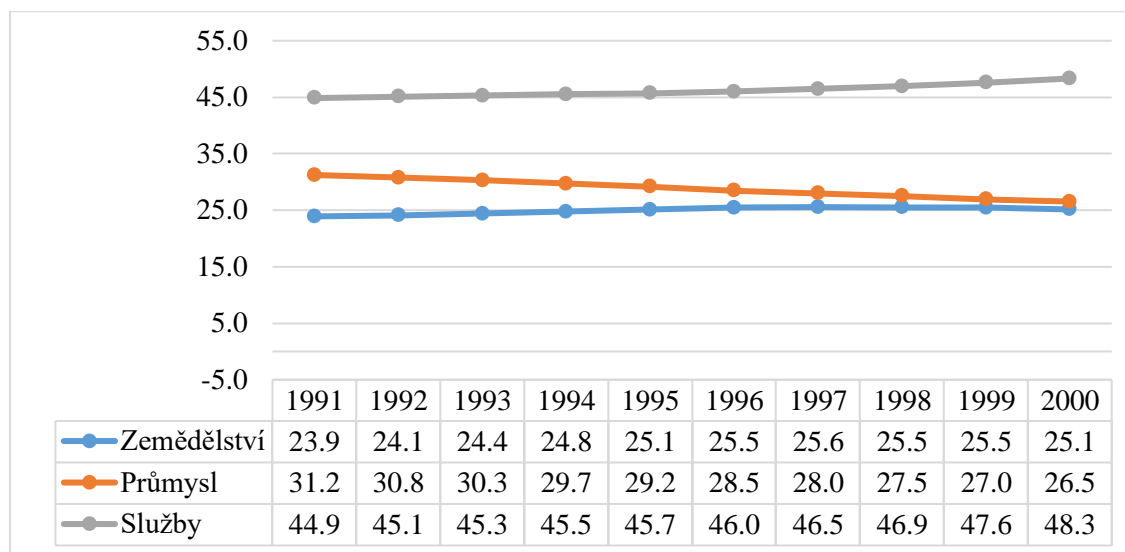
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Struktura zaměstnanosti podle ekonomického sektoru je ilustrována pomocí grafu 5. Jsou to ukazatele podílu zaměstnanosti v sektoru zemědělství, průmyslu a služeb na celkové zaměstnanosti v zemi (celková MZ v daném roce = 100 %).

Terciální sektor (služby) se stál z hlediska zaměstnanosti pro Ukrajinu významnější. Růst je patrný zejména ve druhé polovině 90. let. V roce 1991 bylo v tomto sektoru zaměstnáno celkem 44,9 % všech zaměstnaných osob na Ukrajině, v roce 1995 – 45,7 %, v roce 2000 – 48,3 %. Naopak významně snížila zaměstnanosti v průmyslu: v roce 1991 zaměstnával tento sektor 31,2 % všech zaměstnaných osob na Ukrajině, v roce 1995 – 29,2 %, v roce 2000 – 26,5 %. V sektoru zemědělství nejsou patrné významné změny: do roku 1995 zaměstnával tento sektor méně než čtvrtinu všech zaměstnaných osob (23,9-24,8 %), od roku 1995 – trochu více než čtvrtinu (25,1-25,6 %).

Průměrné tempo růstu ukazatele pro sektor zemědělství je +0,55 %, pro sektor průmyslu -1,79 %, pro sektor služeb +0,83 %. Výpočet  $\overline{k}(\%)$  potvrzuje výsledky pozorování vývoje ukazatele. Tyto změny poukazují na trend deindustrializace země a růst významu terciálního sektoru, který je patrný ve všech zemích s transformační ekonomikou.

**Graf 5 Míra zaměstnanosti podle ekonomického sektoru, % na celkové zaměstnanosti, Ukrajina, 1991-2000**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

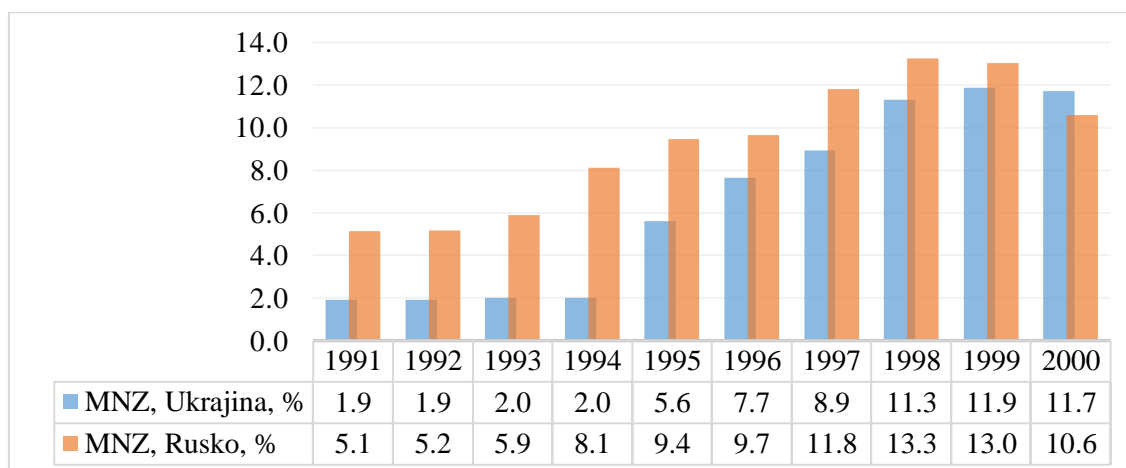
Ze sledování vývoje míry zaměstnanosti v území nejsou zjištěny zásadní problémy: ukazatel klesá, ale tempo poklesu je nízké. Vývoj ukazatele nezaměstnanosti naznačuje vážnější problémy.

V roce 1991 byla na Ukrajině míra nezaměstnanosti nepravděpodobně nízká: 1,9 % podle statistik Světové banky (2021). Nezaměstnanost byla extrémně nízká i v letech 1992-1994 (1,9-2,0 %). V roce 1995 se ukazatel prudce zvýšil a dosáhl hodnoty téměř třikrát větší než v roce 1994 (5,6 %). Růst ukazatele byl zaznamenán i v dalších letech – v roce 1999 dosáhl svého maxima (11,9 %).

Pro porovnání – v Rusku byla nezaměstnanost značně vyšší než na Ukrajině v prvcích letech po rozpadu Sovětského svazu: 5,1 % v roce 1991, až 9,4 % v roce 1995. Tento trend byl zachovávan až do roku 1999 a pouze v roce 2000 se stála míra nezaměstnanosti v Rusku nižší než na Ukrajině (10,6 % v Rusku, 11,7 % n Ukrajině).

Porovnání vývoje ukazatele míry nezaměstnanosti na Ukrajině a v Rusku v období 90. let je ilustrováno pomocí grafu 6. Jedná se o ukazatel, vypočtený podle metodiky MOP. Vypočet průměrného koeficient růstu  $\overline{k} (\%)$  ukazatele míry nezaměstnanosti pro Ukrajinu ukazuje, že z pohledu růstu nezaměstnanosti byla na Ukrajině situace horší než v Rusku ( $\overline{k} (\%)$  Ukrajiny +22,39 %, Ruska +8,35 %). Je to dáno ovšem tím, že ukazatel nabýval velmi nízkých hodnot na Ukrajině v první polovině 90. let.

**Graf 6 Míra nezaměstnanosti, Ukrajina a Rusko, 1991-2000, %**

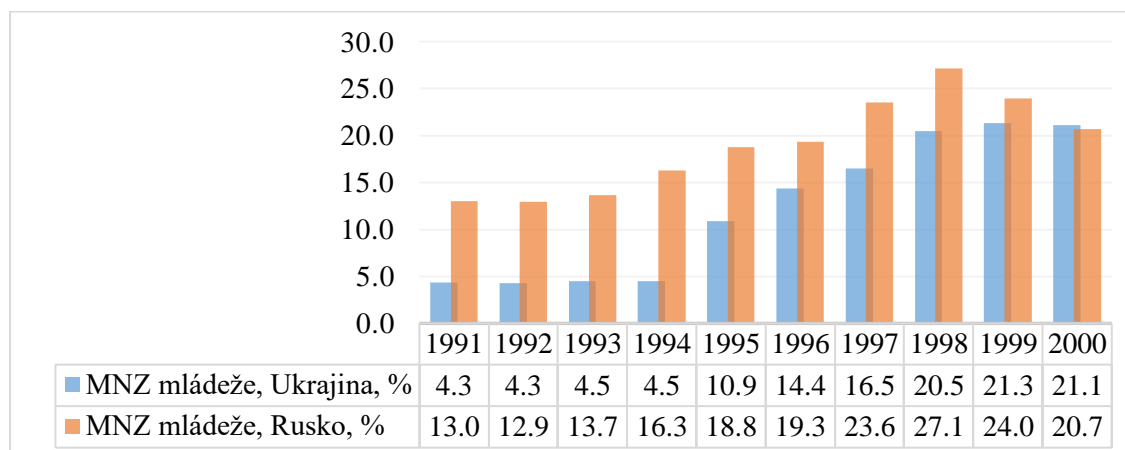


Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Mládež, zejména absolventi středních a vysokých škol, nemající pracovní zkušenosti, tvoří skupinu, která je významně ohrožena nezaměstnaností. V řadě zemí s přechodnou ekonomikou je podíl nezaměstnaných v segmentu mládeže dvakrát-třikrát převyšuje ukazatel celkové nezaměstnanosti v zemi. Na Ukrajině byla míra nezaměstnanosti mládeže (ve věku od 15 do 24 let) dvakrát větší než celková nezaměstnanost, i přes to, že se stálo jednalo o nízkou úroveň (4,3 % v letech 1991-1993, 4,5 % v letech 1993-1994). Spolu s růstem celkové nezaměstnanosti ve druhé polovině 90. let na Ukrajině se několikanásobně zvýšila i úroveň nezaměstnanosti mládeže. V roce 1995 překročil ukazatel 10 %, v roce 1998 – 20 %.

Vývoj míry nezaměstnanosti mládeže v Rusku se stejně jako na Ukrajině zvyšoval od poloviny 90. let: v roce 1995 – 18,8 %, 1997 – 23,6 %, 1999 – 24 % (maximální hodnota ve sledovaném období). Rozdíl oproti Ukrajině je stejně jako u vývoj celkové míry nezaměstnanosti v tom, že na počátku 90. let byla hodnota ukazatele hned vyšší: 13 % v roce 1991. Výpočet průměrného koeficient růstu  $\overline{k} (\%)$  proto ukazuje, že na Ukrajině růst nezaměstnanosti mládeže byl vyšší než v Rusku:  $\overline{k} (\%)$  Ukrajiny +19,23 %, Ruska +5,28 %. Graf 7 ilustruje vývoj ukazatele nezaměstnanosti mládeže.

**Graf 7 Míra nezaměstnanosti mládeže (15-24 let), Ukrajina a Rusko, 1991-2000, %**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Další důležitá skupina ekonomických ukazatelů se týká zahraničního obchodu země – dovozu a vývozu, platební bilance zahraničního obchodu.

#### 4.1.5 Zahraniční obchod

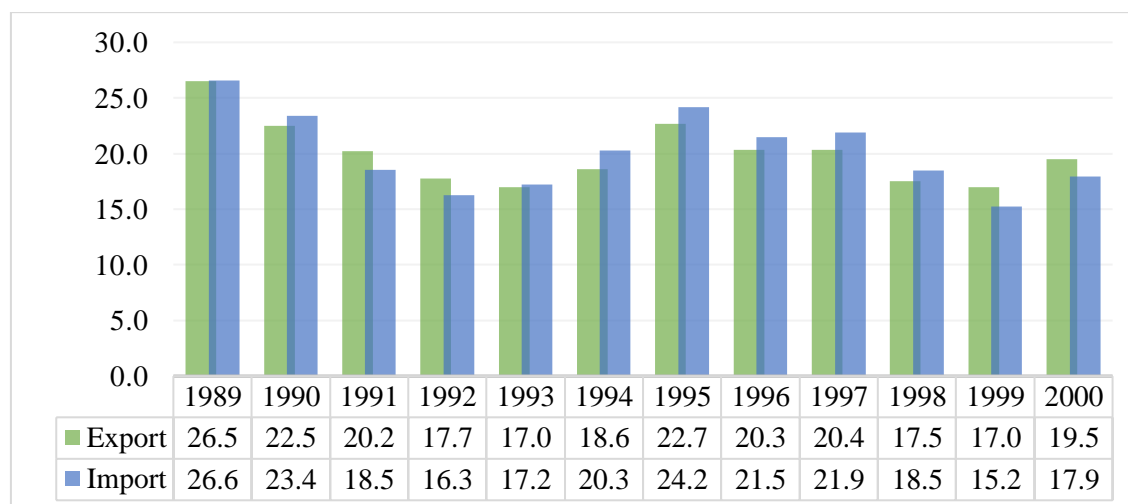
Při zvažování dynamiky toků zahraničního obchodu je vhodné rozlišit tři období, z nichž první (1991-1993) charakterizuje stav obchodu po rozpadu SSSR, druhé a třetí období – fázi před a po ruské krizi v roce 1998. Po vyhlášení nezávislosti došlo ve státech, které vznikly v ekonomickém prostoru bývalého Sovětského svazu, k prudkému poklesu obchodu. Přispěly k tomu šok způsobený rozpadem SSSR, odklon od plánovaného hospodářství, roztržení starých ekonomických vazeb a snížení výroby.

Kvůli závislosti mnoha post-sovětských zemích na obchodu s Ruskem, krize v Rusku v roce 1998 se proto projevila v negativních dopadech na ekonomiku těchto zemí. Nejméně postiženými zeměmi byly země, jejichž vývoz byl primárně zaměřen na suroviny (například Kazachstán a Rusko), a nejvíce postiženými zeměmi se specializací na strojírenské výrobky (Mogilevskij, Točickaja, 2005, s. 6).

Statistiky Světové banky (2021) ukazují, že obrat zahraničního obchodu Ukrajiny na přelomu 80.-90. let se prudce klesal. Ukazují to statistiky Světové banky o objemu exportu a importu v amerických dolarech (v běžných cenách). V roce 1989 činil objem exportu Ukrajiny cca 26,5 miliard USD, téměř stejný byl objem importu – 26,6 miliard USD. V roce 1992 byl objem exportu Ukrajiny cca 17,7 miliard USD, což bylo ovšem více než objem importu (16,3 miliard USD). Platební bilance zahraničního obchodu byla

kladná v roce 1992 a poté už jenom v roce 1999 (export převyšoval import). Během období 1993-1998 import stabilně převyšoval export. Průměrný koeficient růstu exportu  $\overline{k}$  (%) v období 1989-200 činí -2,75 %, importu -3,51 %. Graf 8 ilustruje dynamiku ukazatelů zahraničního obchodu Ukrajiny v 90. leta.

**Graf 8 Export a import Ukrajiny, 1989-2000, mld. USD, b.c.**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Ekonomická transformace, privatizace a úpadek velkých průmyslových podniků způsobily vysokou závislost Ukrajiny na zahraniční produkci.

## 4.2 Ekonomický vývoj Ukrajiny na začátku nového tisíciletí

Výsledky analýzy ekonomických ukazatelů na konci 90. let ukazují relativně vylepšení situace. Pozitivní trendy jsou zjištěny i na začátku nového tisíciletí. Přelom 20. a 21. století lze nazvat začátkem stabilizace ukrajinské ekonomiky po dlouhém procesu transformace. Toto období bylo ukončeno nástupem světové hospodářské krize, jejíž dopady se projeví v ukrajinské ekonomice zejména v roce 2009.

### 4.2.1 Vývoj ukazatelů HDP

Na základě analýzy vývoje ukazatelů HDP (v běžných cenách, stálých cenách r. 2010, PPP – tabulka 4) lze udělat závěr, že se ekonomika Ukrajiny v novém tisíciletí začala velmi dobře růst.

### Faktory rozvoje ekonomiky v období 2001-2007

Faktorem růstu ekonomiky se stál zejména opětovný rozvoj průmyslu – objemy průmyslové produkce se každoročně zvyšovaly. Hlavním faktorem rozvoje ukrajinského průmyslu v předkrizovém období byl růst světových cen na trhu s kovy (podíl vývozu

kovů na celkovém objemu vývozu byl na Ukrajině asi 40 %). Na druhé straně průmysl jako hlavní faktor hospodářského růstu stimuloval rozvoj souvisejících odvětví hospodářství (doprava, obchod). Nejdůležitější faktory cenové konkurenceschopnosti ukrajinského vývozu průmyslové produkce byly nižší ceny dováženého plynu (ve srovnání s evropskými cenami) a relativně nízké náklady na pracovní sílu.

K růstu ekonomiky přispívala také spotřeba domácností. Přes to investiční aktivita byla na začátku 2000. let nízká, a příspěvek vládního sektoru ke spotřebě byl záporný. Růst výdajů vládního sektoru lze objasnit rostoucím podílem sociálních výdajů. Díky úspěšnému rozvoji zahraničního obchodu zaujímal významné místo v růstu HDP čistý export.

**Tab. 4 HDP Ukrajiny, mld. USD, 2001-2010**

Rok	HDP, mld. USD		
	běžné ceny	stálé ceny r. 2010	PPP, běžné ceny
2001	38,0	86,2	780,3
2002	42,4	84,6	878,6
2003	50,1	84,4	1047,5
2004	64,8	89,4	1366,0
2005	86,1	97,6	1826,9
2006	107,6	102,8	2300,8
2007	142,6	112,5	3065,6
2008	179,8	126,2	3887,2
2009	117,1	129,9	2543,0
2010	136,0	139,6	2965,1
$\bar{k} (\%)_{2001-2010}$	+15,8 %	+4,6 %	+2,0 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Přes značný pokles HDP v roce 2009 je vypočítané průměrné tempo růstu  $\bar{k} (\%)$  kladné: pro HDP v běžných cenách činí +15,8 %, ve stálých cenách +4,6 %, PPP +2,0 %. Meziroční tempo růstu HDP bylo po celou sledovanou dobu kladné, výjimkou se stal pouze rok 2009. Tento trend je třeba popsat podrobněji.

#### **Ekonomika v období 2008-2010**

Analýza ukazuje, že ukrajinská ekonomika se ukázala být mimořádně zranitelnou na začátku světové hospodářské krize v roce 2008, a to zejména v důsledku následujících faktorů (Petrik, 2011, s. 36):

- významná závislost na světových cenách surovin v důsledku existující struktury ekonomiky,

- „přehřátí“ ekonomiky od roku 2005 (růst spotřeby výrazně převyšoval produktivitu práce),
- zrychlené zahraniční půjčky v letech 2005-2008 a nadměrné půjčování na Ukrajině (zejména půjčky na spotřebu a bydlení),
- vysoká inflace a v důsledku toho zhoršení konkurenceschopnosti ekonomiky,
- nedostatek strukturálních reforem.

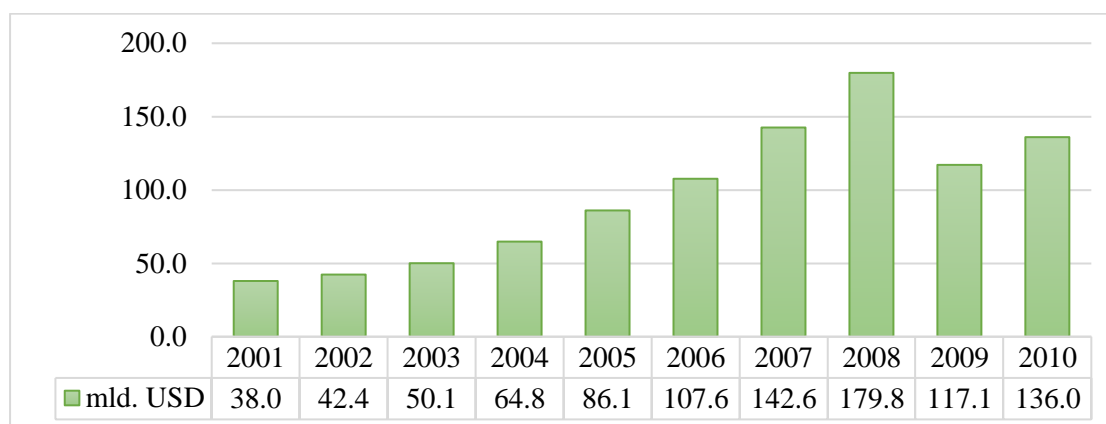
Je třeba poznamenat, že světová hospodářská krize nerovnoměrně ovlivnila různé odvětví ekonomiky Ukrajiny. Nejlépe se krizi bránil sektor zemědělství – v něm se objemy produkce téměř nepoklesly. Jedním z nejvíce postižených odvětví na Ukrajině se stálo stavebnictví. V průběhu 1.-3. čtvrtletí 2009 se objem produkce ve stavebnictví snížil o 52 % oproti stejnému období v roce 2008 (Shulga, 2010, s. 12), což je obrovský propad. Krize také poškodila velmi důležité odvětví pro Ukrajinu – maloobchod. Produkce v tomto odvětví v 1.-3. čtvrtletí 2009 poklesla o 21 % oproti stejnému období roku 2008 (Shulga, 2010, s.13). Tento ukazatel naznačuje pokles HDP, významné snížení kupní síly a životní úrovně populace.

Globální finanční a hospodářská krize způsobila na Ukrajině další problémy. Například pokles kurzu amerického dolaru vůči jiným měnám mělo za následek znehodnocení úspor obyvatelstva, protože mnozí lidé na Ukrajině jsou zvyklí na uložení svých úspor v této měně (v bankách nebo doma). Na druhé straně vznikly ztráty i u těch, kteří měli vklady v hřivnách. Pokles kurzu hřivny (i vůči dolaru, který se ve srovnání s jinými měnami oslabil) ze 4,9 v létě 2008 na 9,5 UAH za dolar v březnu 2009 téměř v polovinu znehodnotil úspory těchto lidí. První a druzí lidé se staly navíc oběťmi krachů bank a zmrazení vkladů. Bankrot mnoha podniků, propouštění zaměstnanců a rostoucí nezaměstnanost se staly dalšími faktory poklesu příjmů, životní úrovně a kupní síly obyvatel. Pesimistické očekávání podniků vůči budoucímu vývoji ekonomiky prohloubily ekonomické problémy v době krize. Všechny tyto trendy formovaly směr dalšího rozvoje ekonomiky a přechod do fáze deprese. Je to patrné i z analýzy vývoje HDP Ukrajiny.

Na grafu 9 je dobře vidět stabilní růst HDP do roku 2008. V roce 2001 byl HDP Ukrajiny 38 miliard USD, v roce 2005 – 86,1 miliard USD, v roce 2008 – téměř dvojnásobek hodnoty z roku 2005 (179,8 miliard USD). V roce 2009 se HDP poklesl téměř na úroveň roku 2006 (117,1 miliard USD). Přetrvávající vliv výše popsaných

krizových faktorů se odráží ve velmi nízké míře růstu HDP: v roce 2010 se nepodařilo dosáhnout předkrizové úrovně (HDP činí 136 miliard USD).

**Graf 9 Vývoj HDP Ukrajiny, mld. USD, běžné ceny, 2001-2010**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2020

### **Porovnání HDP Ukrajiny a Ruska**

Porovnání tempa růstu HDP Ukrajiny a Ruska (graf 10) poukazuje na to, že světová krize měla značně větší negativní dopady na ekonomiku Ukrajiny než ekonomiku Ruska. V období let 2001-2004 bylo tempo růstu ekonomiky Ukrajiny vyšší než v Rusku, ale v předkrizovém období – v letech 2005-2007 se situace výrazně změnila: tempo růstu HDP Ukrajiny snížilo (z 12,1 % v r. 2004 na 3,0 % v r. 2005) a stálo nižší než v Rusku (6,4 % v r. 2005). Tuto situaci lze spojit s dopady politické nestability (rok 2004 – tzv. „oranžová“ revoluce na Ukrajině, konfrontace radikálně protichůdných politických hnutí). Změna vlády v roce 2004 (prezident Juščenko) rozhodla o provedení radikálních ekonomických reforem na mikro- a makroúrovních. Cíle politiky byly dobré – zvýšit atraktivitu země pro zahraniční investory, prohloubit spolupráci s Evropou apod. Výsledky politiky nepřinesly ovšem z pohledu vývoje ekonomických ukazatelů výrazné pozitivní efekty.

Po návratu Janukoviče do vlády (tzv. protikrizová koalice) v roce 2006 byly vyřešeny některé politické otázky (zejména v oblasti zahraničního obchodu a energetických vztahů s Ruskem) a dosaženo určité politické stability. Situace v ekonomice se začala také vyrovnávat: tempo růstu HDP bylo v letech 2006-2007 relativně stabilní a kladné: +7,4 % a +7,6 %. Obdobný vývoj ukazatele je patrný i u Ruska: v roce 2006 +8,2 %, v roce 2007 +8,5 %.

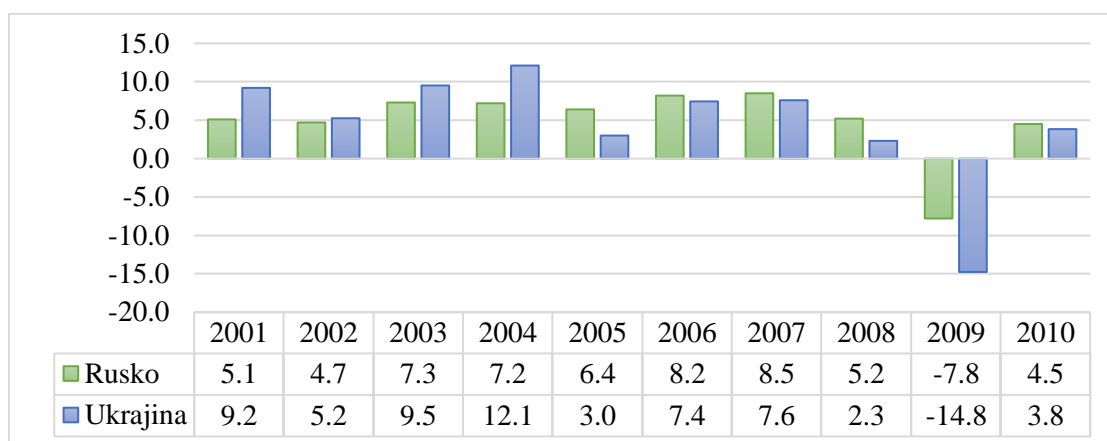
Předčasné parlamentní volby na podzim 2007 znamenaly pro zemi opět pokles stability a růst nejistoty. Společně s mezinárodní konjunkturou, která se vyvinula v roce



2007, a s některým opožděním se tyto skutečnosti projeví ve snížení ekonomických ukazatelů v roce 2008 (tempo růstu HDP 2,3 %).

Jak již bylo uvedeno, tempo růstu HDP bylo v roce 2009 záporné: na Ukrajině -14,8 %, v Rusku -7,8 %. Tempo růstu HDP v roce 2010 bylo na Ukrajině také nižší než v Rusku: 3,8 % a 4,5 % resp. Závislost ekonomiky Ruska na těžbě a vývozu uhlovodíků do značné míře je v této situaci zajistila větší stabilitu, zatímco otevřenost zahraničního obchodu Ukrajiny působil jako negativní faktor pro rozvoj ekonomiky.

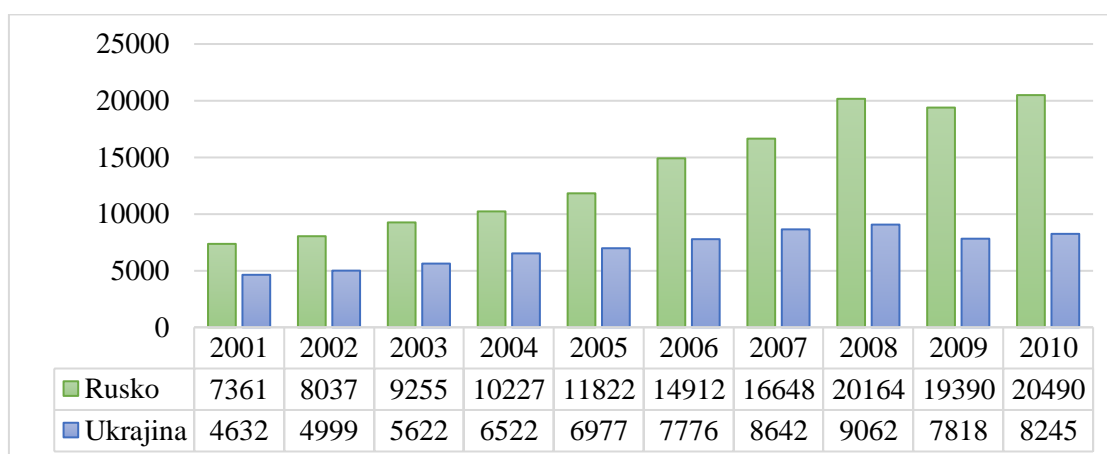
**Graf 10 Tempo růstu HDP, Ukrajina a Rusko, %, 2001-2010**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2020

Z hlediska ukazatele HDP na obyvatele (PPP) se rozdíly mezi Ukrajinou a Ruskem také výrazně prohloubily: v roce 2008 představoval tento ukazatel v Rusku více než dvojnásobek ukazatele na Ukrajině: 20 164 USD v Rusku, 9 062 USD na Ukrajině.

**Graf 11 HDP na obyvatele (PPP), Ukrajina a Rusko, USD, běžné ceny, 1990-2000**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Pokles ekonomiky je obvykle doprovázen růstem cen. Je třeba proto prozkoumat ukazatel vývoje cen na Ukrajině.

#### 4.2.2 Index spotřebitelských cen

Indexy spotřebitelských cen podle UkrStat a Světové banky v období let 2001-2010 jsou uvedeny v tabulce 5. V tomto období nedošlo k hyperinflaci, jako v 90. leta, ale ukazatel se hodně kolísal v rozmezí od 0,8 do 25, 2 % (Světová banka, 2021).

Přes proklamování cesty k evropské integraci se centrální banka Ukrajiny ve své kurzové politice více zaměřila na chování amerického dolaru než na euro. V průběhu roku 2004 provedla Ukrajinská národní banka různé pozitivní a negativní devizové intervence, aby zabránila výrazným výkyvům hřivny vůči dolaru. Současně byly fluktuace hřivny vůči euru a ruskému rublu přibližně stejné jako fluktuace dolaru vůči evropské měně (Luzgina, 2005, s. 30). Kolísání měnových kurzů měly vliv na inflaci – je patrný trend růstu CPI v době 2003-2005. Je třeba poznamenat, že makroekonomické a politické prostředí bylo v tomto období dost nestabilní, proto inflace byla kolísavá.

Zejména významný nárůst indexu je patrný v době krize 2008-2009 let: 25, 2% v roce 2008, 15,9 % v roce 2009. Od začátku krize v roce 2008 se hřivna vůči americkému dolaru oslabila o více než 60 % a měnová politika neměla jasně definovaný dlouhodobý cíl, a proto byla vnímána jako nepředvídatelná a nejistá (Petrik, 2011, s. 36). Měkká fiskální politika je považována proto za jeden z důležitých destabilizujících a inflačních faktorů v době krize. Růst mezd výrazně převýšil růst produktivity práce, což navíc výrazně zvýšilo inflační tlaky a zhoršilo cenovou konkurenceschopnost ekonomiky.

V roce 2010 se ekonomika a bankovní systém dostala z akutní fáze krize do fáze pokrizového vývoje. Makroekonomických cílů pro rok 2010 bylo dosaženo. HDP vzrostl (3,8% tempo růstu podle údajů Světové banky), inflace byla nižší než 10 %. Devizové a měnové trhy byly stabilní. Úvěry reálnému sektoru ekonomiky se postupně obnovují a začínají se přeorientovávat na národní měnu, což by mělo pomoci snížit závislosti ekonomiky na kolísání kurzu dolaru. Důvěra v banky se začala vracet a kapitál bank začal růst. Množství špatných půjček se začalo snižovat. V roce 2010 index spotřebitelských cen poklesl na úroveň 9,4 %, ale inflace cen na některé důležité skupiny výrobků byla vyšší: např. na potraviny 10,6 %. Důvodem byla stále přítomná nerovnováha v ekonomice, financích a řízení. V důsledku toho zůstávají v budoucnu významná rizika opakování krizí.

**Tab. 5 Index spotřebitelských cen (CPI), Ukrajina, 2001-2010**

Rok	CPI podle UkrStat, % <sup>1)</sup>	CPI podle Světové banky, % <sup>2)</sup>
2001	106,1	12,0
2002	99,4	0,8
2003	108,2	5,2
2004	112,3	9,0
2005	110,3	13,6
2006	111,6	9,1
2007	116,6	12,8
2008	122,3	25,2
2009	112,3	15,9
2010	109,1	9,4

<sup>3)</sup> Indexy spotřebitelských cen (CPI) v letech podle metodiky UkrStat, pro celý rok, prosinec k prosinci předchozího roku.

<sup>4)</sup> CPI podle metodiky Světové banky – odráží roční procentní změnu nákladů na pořízení průměrného spotřebitelského koše, který lze měnit ve stanovených intervalech, např. ročně. Používá se Laspeyresův vzorec, tj. obsahuje „čisté cenové změny“, neovlivněné změnou struktury koše, množstvím produktů.

Zdroj: UkrStat, 2020; WorldBank, 2021

### 4.2.3 Státní rozpočet Ukrajiny

Statistika státního rozpočtu Ukrajiny v letech 2001-2010 je uvedena v tabulce 6. V nové statistice jsou uvedeny údaje o příjmech, výdajích a úvěrech. Kladné saldo poukazuje na přebytek rozpočtu, záporné – na schodek. Je patrné, že v první polovině sledovaného období byl schodek rozpočtu nižší než ve druhé polovině období. V posledních letech, zejména v době krize se deficit zvyšoval a v roce 2010 dosáhl hodnoty 54,7 mld. UAH.

Úvěrové zdroje se používaly hlavně ke spotřebě. K tomu přispělo od roku 2005 výrazné rozšíření přítomnosti zahraničních bank v bankovním systému Ukrajiny, které prostřednictvím spotřebitelských úvěrů stimulovalo růst dovozu. Zájem zahraničních bank a zahraničních investorů o ukrajinský trh v tomto období lze spojit s prohlášením dokončení přechodu Ukrajiny na systém tržní ekonomiky v roce 2005. Zrychlení externího půjčování v letech 2005-2008 pro financování domácí spotřeby spolu s výrazným nárůstem úvěrů domácnostem a odpovídajícím nárůstem devizové nerovnováhy mezi makroekonomickými subjekty se stalo jedním z hlavních faktorů krize na Ukrajině. S nástupem krize ve 4. čtvrtletí roku 2008 se zrychlil růst zahraničního dluhu sektoru vládních institucí.

Díky silnějšímu snížení dovozu, než vývozu dokázala Ukrajina v roce 2009 mírně zlepšit platební situaci, ale zároveň byla nucena sedět na „úvěrové jehle“.

**Tab. 6 Statistika státního rozpočtu Ukrajiny, 2001-2010, mld. UAH**

	Příjmy	Výdaje	Úvěry	Schodek (-) / Přebytek (+)
2001	54,9	55,5	0,1	-1,9
2002	61,9	60,3	-0,2	1,0
2003	75,3	75,8	0,4	-0,6
2004	91,5	101,4	1,1	1,6
2005	134,2	141,7	0,3	-7,8
2006	171,8	175,3	0,2	-3,7
2007	219,9	226,1	1,6	-7,7
2008	297,9	309,2	2,8	-14,1
2009	273,0	307,4	3,8	-37,3
2010	314,5	<b>377,8</b>	1,3	-54,7

Zdroj: MinFin, 2019

Podle Národní banky Ukrajiny se hrubý zahraniční dluh v období 2000–2012 zvýšil 20krát a na začátku roku 2013 činil 135 miliard USD.

#### 4.2.4 Trh práce

Přes to, že ukazatele trhu práce Ukrajiny jsou srovnatelné s ukazateli trhu práce zemí EU, jsou značně pokřiveny v důsledku vysokého podílu sebezaměstnaných ve venkovské populaci, rozšířením neformální ekonomické činnosti, stínového trhu. K růstu neformální zaměstnanosti došlo zejména kvůli poklesu zaměstnanosti ve státní sféře, kvůli dopadům privatizace, přebytku pracovní síly, které se objevil po likvidaci státních podniků.

Růst ekonomiky Ukrajiny se projevil jen nepatrně v růstu míry zaměstnanosti. V období 2001 byla míra zaměstnanosti 49,8 % na Ukrajině, v roce 2005 přesáhla 50 % (51,1 %) a držela se přibližně na tomto úrovní do hospodářské krize. Pro porovnání je míra zaměstnanosti v Rusku vyšší než na Ukrajině (54,6 %), ale v jiných zemích postsovětského prostoru (např. Moldavsku, Gruzii, Arménii) je zaměstnanost nižší než na Ukrajině. Charakteristickým rysem Ukrajiny (a Ruska), který ji odlišuje od jiných postsovětských zemí s nižší zaměstnaností, je vysoká zaměstnanost žen (jen trochu menší než zaměstnanost mužů).

V roce 2009 poklesla na 50,1 % a poté v roce 2010 nepatrně zvýšila na 50,5 %. Dynamiku míry zaměstnanosti Ukrajiny a Ruska ilustruje graf 12. Průměrné tempo růstu  $\bar{k}$  (%) míry zaměstnanosti na Ukrajině je v období 2001-2010 pouze 0,05 %, v Rusku je nepatrně vyšší 0,55 %.

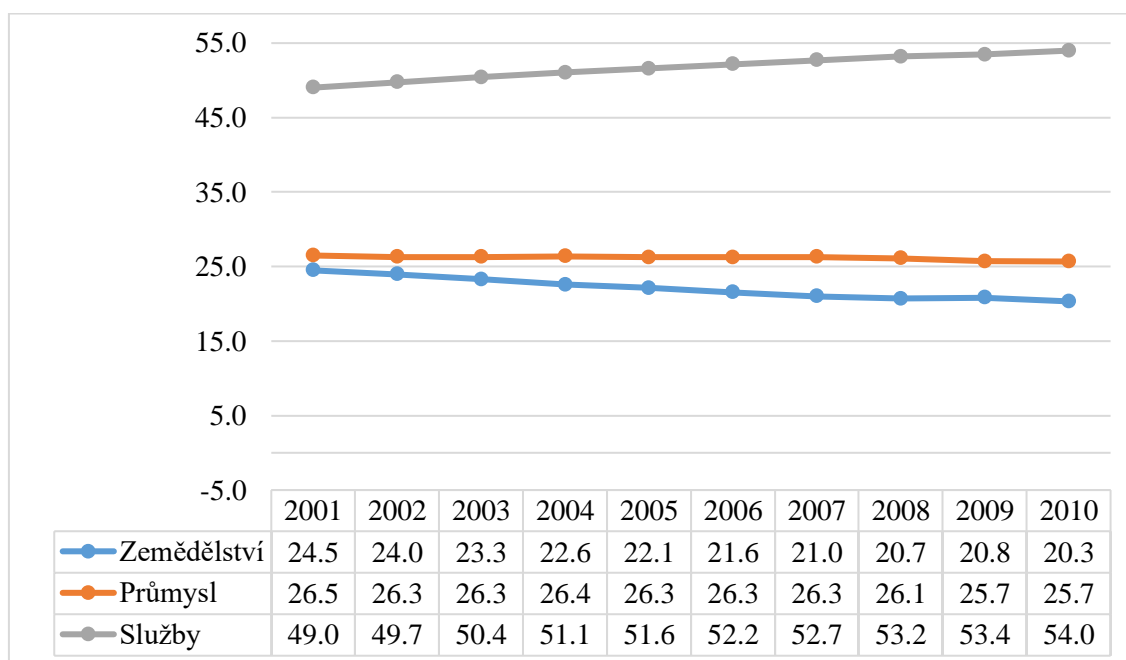
**Graf 12 Míra zaměstnanosti celková (15+ let), Ukrajina a Rusko, 2001-2010, %**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Zaměstnanost v jednotlivých sektorech ekonomiky nadále sledovala trend růstu podílu zaměstnaných v odvětví služeb: v roce 2001 bylo v tomto sektoru zaměstnáno 49 % všech zaměstnaných osob, v roce 2005 – již 51,6 %, v roce 2010 – 54 %. Výrazněji začal klesat podíl zaměstnanosti v odvětví zemědělství: v roce 2001 24,5 %, v roce 2010 již pouze 20,3 %. V průmyslu byl tento trend pomalejší: v roce 2001 byl podíl sektoru na celkové zaměstnanosti 26,5 %, v roce 2010 – 25,7 %. Dynamiku zaměstnanosti v jednotlivých sektorech ekonomiky lze vidět na grafu 13. Průměrné tempo růstu v sektoru zemědělství je -2,1 %, v průmyslu -0,33 %, v sektoru služeb +1,12 %.

**Graf 13 Míra zaměstnanosti podle ekonomického sektoru, % na celkové zaměstnanosti, Ukrajina, 2001-2010**

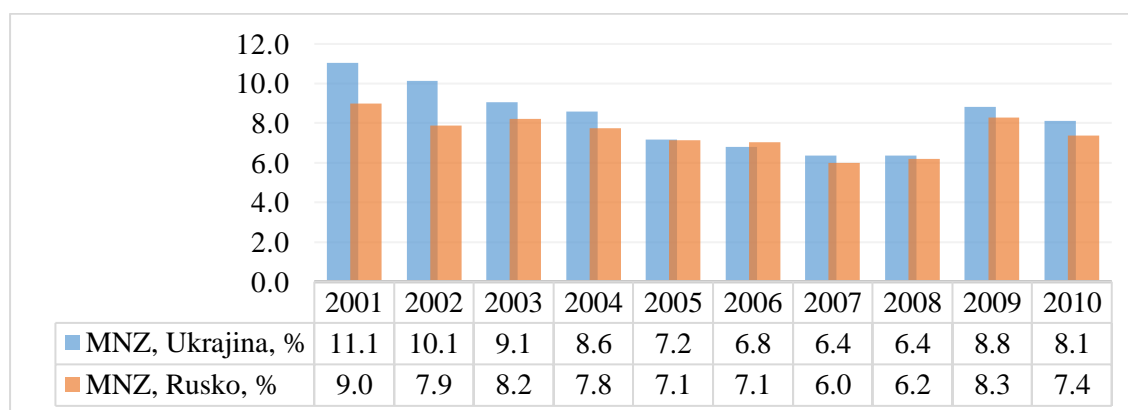


Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Změny míry nezaměstnanosti na Ukrajině nejsou vždy odrazem změn zaměstnanosti.

Příspěvek růstu ekonomiky se více projevil v poklesu míry nezaměstnanosti (MNZ) na Ukrajině: v roce 2001 byla MNZ 11,1 %, v roce 2008 – 6,4 %. V době krize se MNZ zvýšila na 8,8 % v roce 2009. Při porovnání s Ruskem byly tyto hodnoty trochu vyšší: např. v Rusku v roce 2001 byla MNZ 9,0 %, v roce 2009 8,3 %. Průměrné tempo růstu MNZ na Ukrajině bylo v období 2001-2010 -3,62 %, v Rusko -3,55 %.

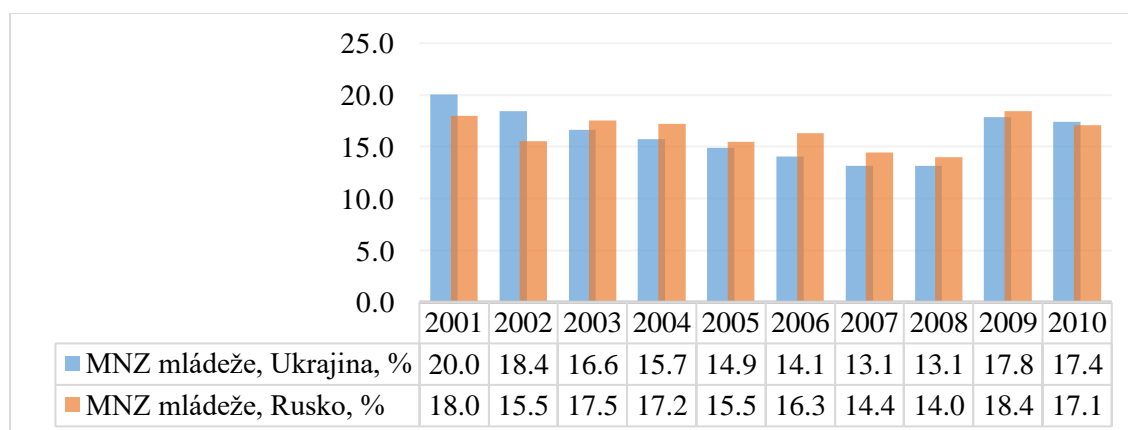
**Graf 14 Míra nezaměstnanosti, Ukrajina a Rusko, 2001-2010, %**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Míra nezaměstnanosti mládeže na Ukrajině zůstávala velmi vysoká i v době ekonomického růstu. V roce 2001 byla 20 %, v průběhu následujících let poklesla a dosáhla minima v letech 2007-2008: 13,1 %. Ekonomická krize způsobila značný růst nezaměstnanosti mládeže – 17,8 % v roce 2009, 17,4 % v roce 2010. Dynamiku ukazatele je vidět na grafu 15. V Rusku byl tento ukazatel po celé sledované období nižší než na Ukrajině (o 1-3 %).

**Graf 15 Míra nezaměstnanosti mládeže (15-24 let), Ukrajina a Rusko, 1991-2000, %**



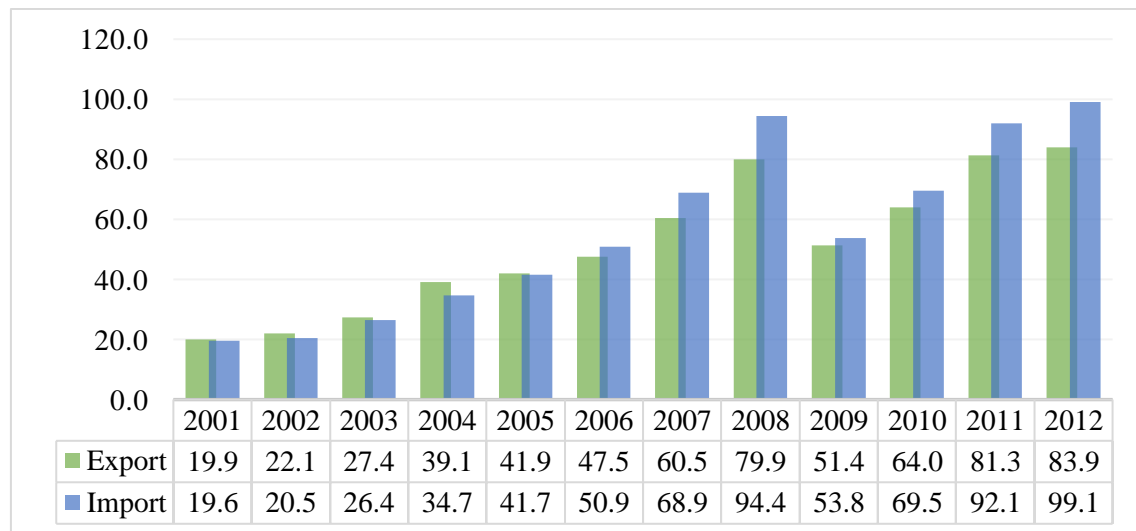
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

#### 4.2.5 Zahraniční obchod

Na začátku doby ekonomického růstu se objem zahraničního obchodu Ukrajiny rostl jen pomalu. K významnému růstu došlo jen ve druhé polovině 2000. let. Svého vrcholu dosáhl zahraniční obchod před krizí: objem exportu byl 79,9 mld. USD v roce 2009, importu – 94,4 miliard USD. Před krizí v roce 2008 pocházela více než polovina příjmů z vývozu z metalurgie a chemického průmyslu (FinMarket, 2009).

Ekonomická krize měla zejména významný negativní dopad na zahraniční obchod: objem exportu a importu prudce poklesl na úroveň 51,4 miliard USD (export) a 53,8 miliard USD (import) v roce 2009. Pouze v roce 2011 překročil objem zahraničního obchodu předkrizovou úroveň: 81,3 miliard USD (export) a 92,1 miliard USD (import). Dynamiku exportu a importu ve sledovaném období uvádí graf 16. Přes pokles v krizovém období bylo průměrné tempo růstu exportu kladné: 12,6 % export a 14,5 % importu. Z porovnání objemů exportu a importu je patrný stále rostoucí schodek platební bilance.

**Graf 16 Export a import Ukrajiny, 2001-2010, mld. USD, b.c.**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Největší objemy vývozních dodávek směřovaly v roce 2001 do Ruské federace – 22,6 % z celkového vývozu, stejně jako i největší dovozy – 36,9 %. Do roku 2010 se situace výrazně nezměnila: 26,1 % exportu směřovalo do Ruska a 36,5 % importu také šlo z Ruska (UkrStat, 2021).

### **4.3 Vývoj ekonomiky Ukrajiny v moderní době**

Po částečném odstranění negativních následků světové ekonomické krize přešla ekonomika Ukrajiny do nové fáze vývoje. Růst ekonomiky byl stále tažený vývozem kovů a jiných surovin, výraznou byla potřeba restrukturalizace a modernizace ekonomiky. Brzy se objevily konflikty v zahraniční politice (ukrajinsko-ruský konflikt) a změny ve vládě, což se opět projevilo ve vývoji ekonomiky.

#### **4.3.1 Vývoj ukazatelů HDP**

Podle Světové banky v roce 2014, tj. v době Euromajdanu, klesl HDP Ukrajiny o 28,1 % a v roce 2016 se pokles HDP zvýšil do 31,3 %. Je patrné, že politické události mají značný dopad na ekonomickou situaci. Poukázalo na to řada ekonomických odborníků (Zanuda, 2014). Politické události nastaly ovšem tak radikální, že realita ani nenaplnila pesimistické ekonomické prognózy. Ukrajinsko-ruský konflikt způsobil to, že Rusko uvalilo sankce na dovoz zboží a služeb z Ukrajiny. Ukrajinský vývoz do Ruska již v první polovinu roku 2014 snížil o 24,5 %. Na druhou stranu, v souvislosti s kurzem na evropskou integraci, byly vylepšeny podmínky vývozu do zemí EU. Příležitost výhodného trhu s EU byla využita ukrajinskými podniky – zejména v sektoru zemědělství. Během pouze dvou měsíců – května a června 2014 se vývoz produkce živočišné výroby zvýšil o 150 %, produktů rostlinné výroby – o 100 % (Zanuda, 2014). Důvodem byla nízká cena, a proto vysoká konkurenceschopnost ukrajinských zemědělských výrobků na trhu EU. Celkově se vývoz ukrajinských produktů do Ruska snížil v prvním pololetí 2014 o 24,5 %, zatímco vývoz do EU vzrostl o 13 % (Zanuda, 2014). Během celého roku 2014 pokračovalo Rusko v politice omezování ukrajinského exportu. A pak došlo k anexi Krymu Ruskem a ozbrojenému konfliktu ve dvou východních oblastech. Váleční podmínky neumožňovaly efektivní rozvoj ekonomiky a obchodu. Velké prostředky byly vynakládány na potřeby konfliktu a ozbrojení země, zatímco vláda věnovala svoji pozornost více politice a méně rozvoji ekonomiky a vylepšení života obyvatel. Státní výdaje stále více převyšovaly příjmy, špatné investiční klima a umělá stabilizace kurzu hřivny vedly ke zhoršení ekonomiky a vyhlídek budoucího rozvoje. Státní rozpočet ztratil velkou část daňových příjmů, plynoucích z velkých podniků na Východě Ukrajiny. Kromě ztráty majetku a příjmů v důsledku anexe Krymu a konfliktů změnila ukrajinskou energetickou bilanci. Zvýšily se výdaje na sociální oblast a potřebu rozmístění uprchlíků z oblastí, postižených konfliktem. Emigrace obyvatel do zahraničí se stala nekontrolovatelným jevem. Dodnes nejsou



přesné spolehlivé statistiky o ukrajinské migrace v době konfliktu. Vývoj situace je dokládán statistiky makroekonomických ukazatelů.

Celkově se objem národní ekonomiky snížil více než o dvakrát – z 163,2 miliard USD v roce 2011 na pouhých 91 miliardy dolarů v roce 2015. Přehled vývoje ukazatelů HDP uvádí tabulka 7. Průměrné tempo růstu HDP v b.c. činí 1,4 %, ve stálých cenách - 1,6 %, podle PPP 4,5 %.

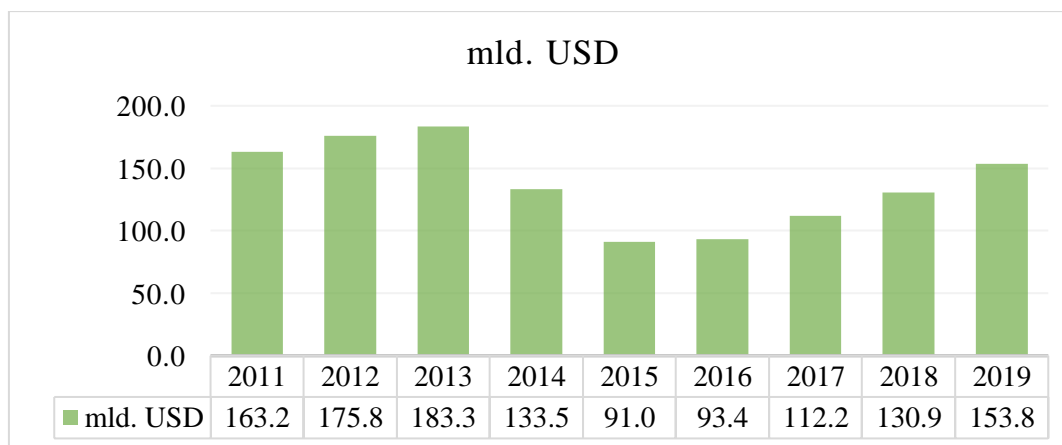
**Tab. 7 HDP Ukrajiny, mld. USD, 2011-2019**

Rok	HDP, mld. USD		
	běžné ceny	stálé ceny r. 2010	PPP, běžné ceny
2011	163,2	150,2	407,2
2012	175,8	153,7	426,0
2013	183,3	131,0	486,4
2014	133,5	136,0	462,0
2015	91,0	143,4	435,5
2016	93,4	143,8	475,7
2017	112,2	143,8	504,4
2018	130,9	134,3	534,2
2019	153,8	121,2	562,2
$\bar{k}$ (%) <sub>2001-2010</sub>	1,4 %	-1,6 %	+4,5 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Graf 17 ilustruje vývoj ukazatele HDP v b.c. Z grafu je dobře vidět růst do roku 2013 a následný pokles do roku 2016. Teprve po roku 2016 začala ekonomika růst, ale stále nedosáhla úrovně před konfliktu v roce 2014. Čím déle konflikt trvá, tím horší jsou výhledy dlouhodobého růstu země, tím obtížnější je dostat se z nebezpečné sociálně-politické a ekonomické krize.

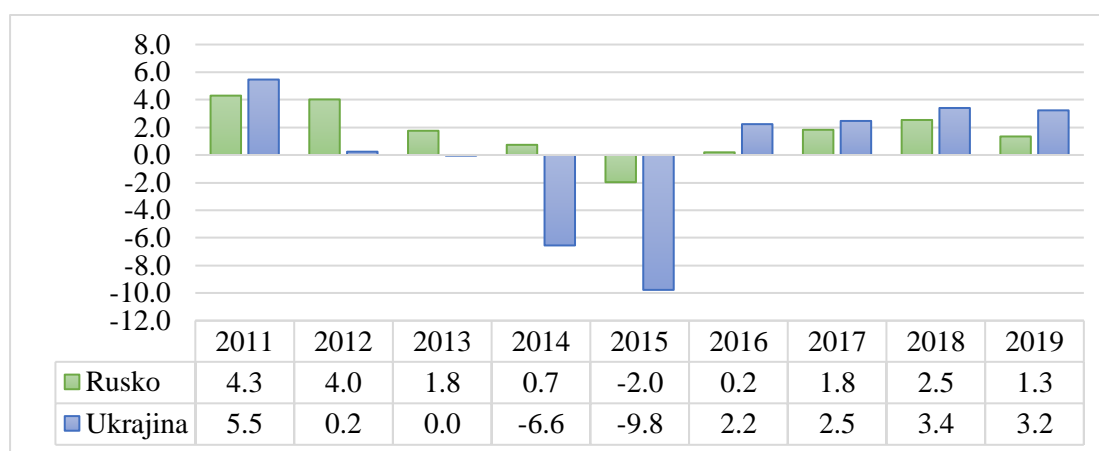
**Graf 17 Vývoj HDP Ukrajiny, mld. USD, běžné ceny, 2011-2019**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Tempo růstu HDP Ukrajiny je porovnáno s tempem růstu HDP Ruska (graf 18). V tomto období jsou výraznější rozdíly mezi ekonomikou těchto států, než v minulých obdobích. Například v roce 2014 bylo tempo růstu HDP Ukrajiny podle údajů Světové banky (2021) -6,6 %, v roce 2015 -9,8 %, zatímco v Rusku byly tyto ukazatele vyšší: 0,7 % a -2,0 %. V posledních letech je ovšem zřejmé, že ekonomika Ukrajiny roste rychleji než ekonomika Ruska: tempo růstu ukrajinské ekonomiky bylo 2,2 v roce 2016, v Rusku – pouze 0,2 %. Ekonomika Ruska byla ovšem na rozdíl od ekonomik Ukrajiny více ovlivněna nepříznivou situací na ropných trzích.

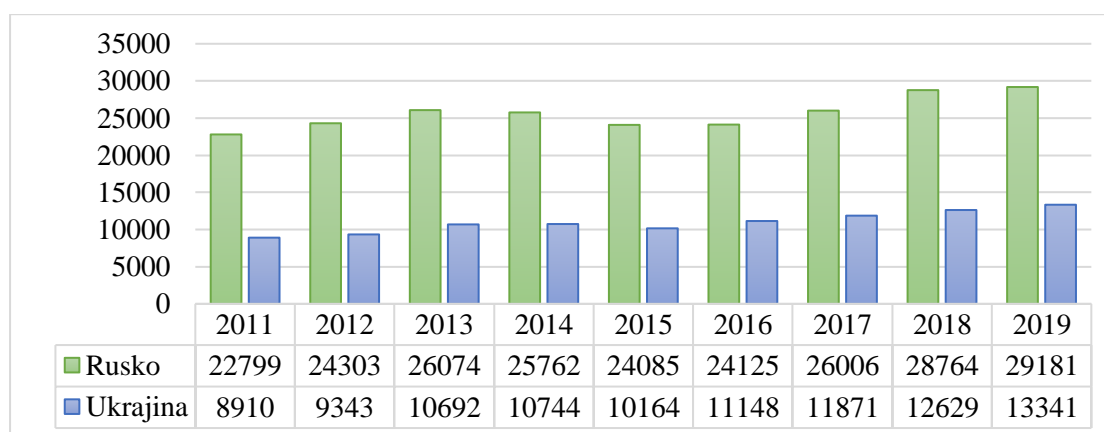
**Graf 18 Tempo růstu HDP, Ukrajina a Rusko, %, 2011-2019**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2020

Stále velké rozdíly jsou mezi Ukrajinou a Ruskem z pohledu ukazatele HDP na obyvatele (PPP) (graf 19). Tento ukazatel v Rusku odpovídá více než dvojnásobku ukazatele na Ukrajině: např. v roce 2019 činil HDP na obyvatele na Ukrajině 13 341 USD, v Rusku 29 181 USD. Tento ukazatel dokládá špatné životní podmínky obyvatel na Ukrajině.

**Graf 19 HDP na obyvatele (PPP), Ukrajina a Rusko, USD, běžné ceny, 2011-2019**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

### 4.3.2 Index spotřebitelských cen

Inflace na Ukrajině v moderním období stále zůstává významným ekonomickým problémem. Statistiky CPI, který uvádí UkrStat a Světová banka, se výrazně liší. Například v roce 2015 UkrStat uvádí hodnotu ukazatele 143,3 % (maximální údaje za posledních 20 let), Světová banka 13,6 %. Podle údajů UkrStat se nejvíce v tomto období vzrostly ceny na veřejné služby (zemní plyn, teplou vodu a topení, elektřinu), a také na potraviny. Vliv růstu cen v těchto oblastech měl zejména negativní dopad na běžný život a spotřebu obyvatel země. Přehled statistiky je uveden v tabulce 8. Údaje v roce 2014 jsou uvedeny bez zohlednění území Krymu a města Sevastopol. Údaje v letech 2015-2019 jsou uvedeny bez zohlednění území Krymu, města Sevastopol a části území v Doněcké a Luhanské oblasti.

**Tab. 8 Index spotřebitelských cen (CPI), Ukrajina, 2011-2019**

Rok	CPI podle UkrStat, % <sup>1)</sup>	CPI podle Světové banky, % <sup>2)</sup>
2011	104,6	12,0
2012	99,8	0,8
2013	100,5	5,2
2014	124,9	9,0
2015	143,3	13,6
2016	112,4	9,1
2017	113,7	12,8
2018	109,8	25,2
2019	104,1	15,9

<sup>5)</sup> Indexy spotřebitelských cen (CPI) v letech podle metodiky UkrStat, pro celý rok, prosinec k prosinci předchozího roku.

<sup>6)</sup> CPI podle metodiky Světové banky – odráží roční procentní změnu nákladů na pořízení průměrného spotřebitelského koše, který lze měnit ve stanovených intervalech, např. ročně. Používá se Laspeyresův vzorec, tj. obsahuje „čisté cenové změny“, neovlivněné změnou struktury koše, množstvím produktů.

Zdroj: UkrStat, 2020; WorldBank, 2021

### 4.3.3 Státní rozpočet Ukrajiny

Výše popsané události se projeví ve zvýšení schodku státního rozpočtu. V roce 2011 deficit činil 23,1 miliard dolarů, v roce 2014 již 72 miliard dolarů. V následujících letech se schodek zmenšil, a to na úroveň 30,9 miliard dolarů v roce 2015. Poté se schodek opět začal růst, zejména kvůli růstu výdajů, a v roce 2019 činil již 87,3 miliard dolarů. Statistika je uvedena v tabulce 9.

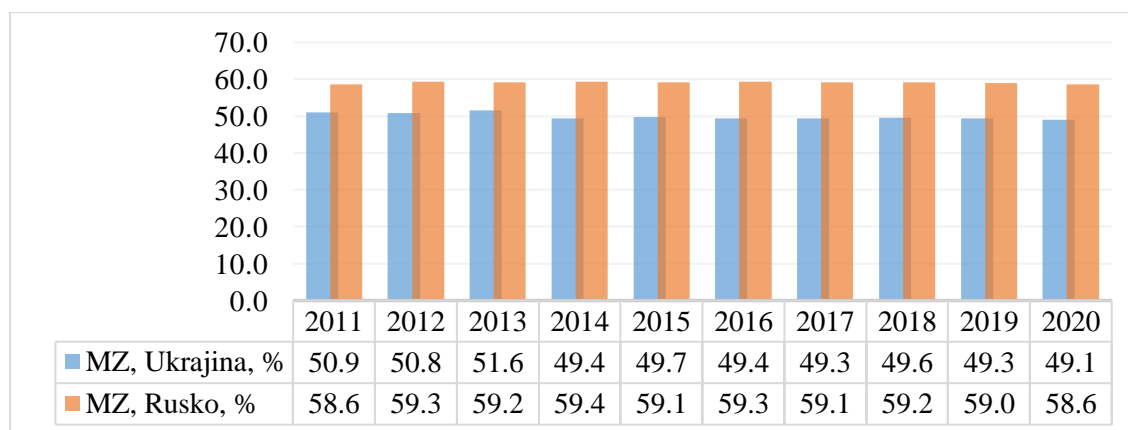
**Tab. 9 Statistika státního rozpočtu Ukrajiny, 2011-2019, mld. UAH**

	Příjmy	Výdaje	Úvěry	Schodek (-) / Přebytek (+)
2011	398,6	416,9	4,6	-23,1
2012	445,5	492,5	3,9	-50,8
2013	442,8	505,8	0,5	-63,6
2014	456,1	523,1	5,0	-72,0
2015	653,0	679,9	3,1	-30,9
2016	782,9	835,8	1,8	-54,8
2017	1017,0	1057,0	2,1	-42,1
2018	1184,3	1250,2	1,9	-67,8
2019	1289,8	1372,4	4,8	-87,3

Zdroj: MinFin, 2019

#### 4.3.4 Trh práce

Míra zaměstnanosti na Ukrajině zůstala ve sledovaném období téměř neměnná. v roce 2011 činila 50,9 %, v roce 2020 – 49,1 % podle údajů Světové banky (2021). Stabilnější úroveň zaměstnanosti je pozorováno v Rusku: 58,6 % v roce 2011 a stejná úroveň v roce 2020. Porovnání ukazatele zaměstnanosti Ukrajiny a Ruska je ilustrováno pomocí grafu 12. Je třeba poznamenat, že ukrajinské oficiální statistiky trhu práce jsou velmi nespolehlivé. Existuje řada studií domácích a zahraničních odborníků, které dokládají značně horší situaci – zejména z pohledu pracovní migrace a nezaměstnanosti.

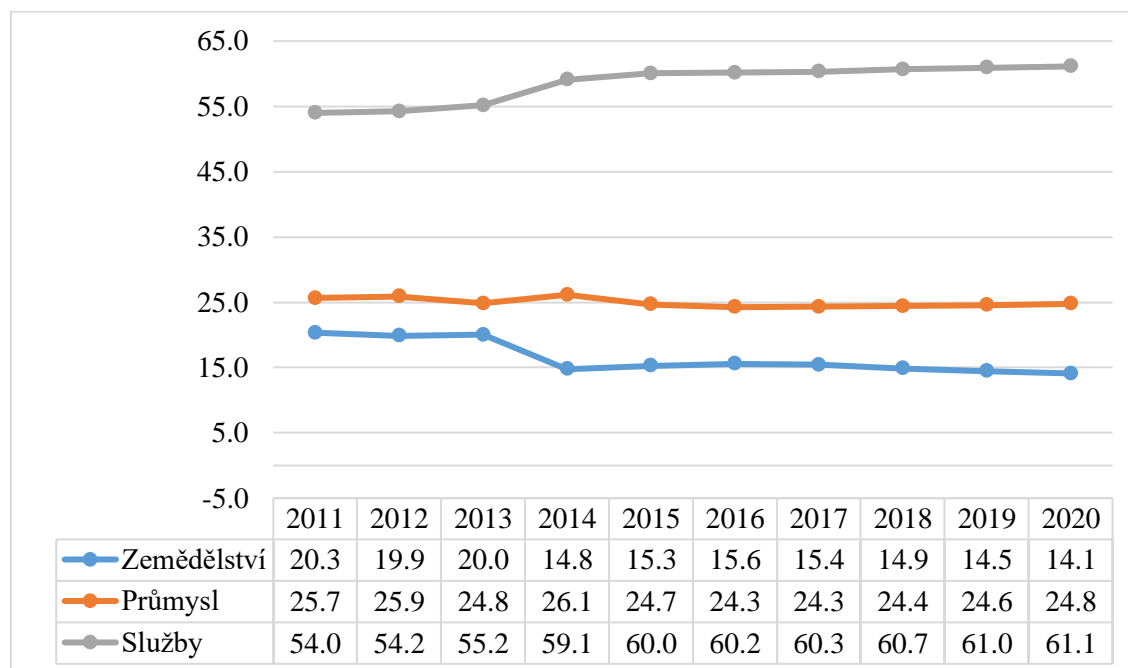
**Graf 20 Míra zaměstnanosti celková (15+ let), Ukrajina a Rusko, 2011-2020, %**

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Výrazná změna v struktuře zaměstnanosti nastala na Ukrajině v roce 2014: podíl zaměstnaných v sektoru služeb zvýšila o 3,9 %, hlavně díky poklesu sektoru zemědělství (o 5,2 %). Není to logický trend, protože vývoz zemědělských produktů do zemí EU v tomto období výrazně zvýšil (tj. potřeba v pracovní síle a zajištění potřebné velikosti produkce by měla růst).

Poprvé za dlouhou dobu byl zaměstnán růst podílu zaměstnaných v sektoru průmyslu (o 1,3 %). Od roku 2015 nejsou zjištěny výrazné změny ve struktuře zaměstnanosti. Průměrné tempo růstu ukazatelů odráží tento trend: v sektoru zemědělství bylo průměrné tempo růstu záporné -3,6 %, v sektoru průmyslu -0,4 %, ve službách +1,2 %. Dynamiku ukazatelů ilustruje graf 21.

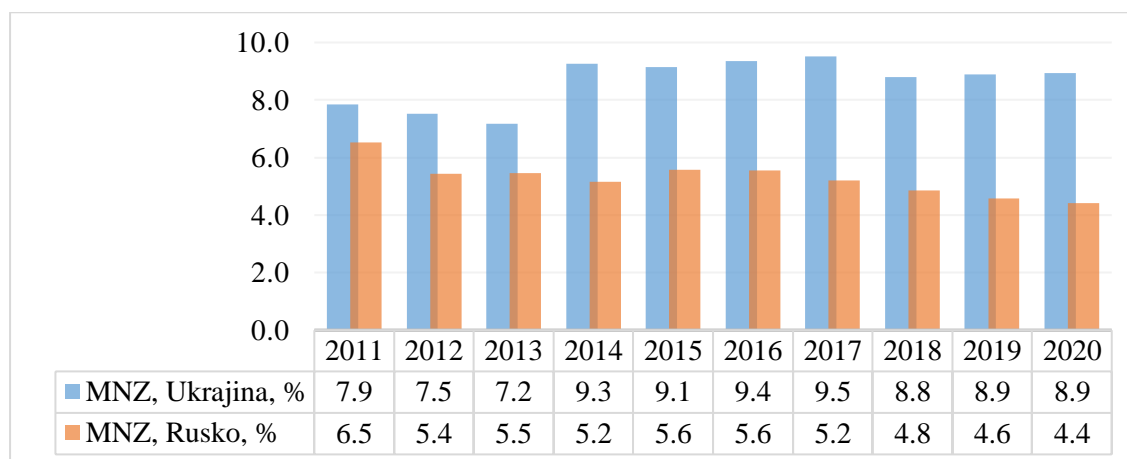
**Graf 21 Míra zaměstnanosti podle ekonomického sektoru, % na celkové zaměstnanosti, Ukrajina, 2011-2020**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Vysoká míra nezaměstnanosti představuje pro Ukrajinu problém. Je vysoká a v době krizí roste. V roce 2011 činila 7,9 %, v roce 2014 zvýšila na 9,3 %. Pouze v roce 2014 začal nepatrně klesat (v roce 2020 – 8,9 %). V Rusku je např. tento ukazatel nižší: 4,4 % v roce 2020. Ilustruje to graf 22. Problém nezaměstnanosti je dnes nesmírně naléhavý, protože s neúplným využitím dostupných zdrojů pracovní síly nedosahuje ekonomický systém svých výrobních schopností. Nezaměstnanost způsobuje negativní změny ve složení lidských zdrojů, v důsledku čehož se zhoršují kvalitativní charakteristiky pracovní síly, pracovníci ztrácejí odborné dovednosti a kvalifikace, klesá motivace k práci a její produktivita, nejkvalifikovanější pracovní síla je odliv zemí.

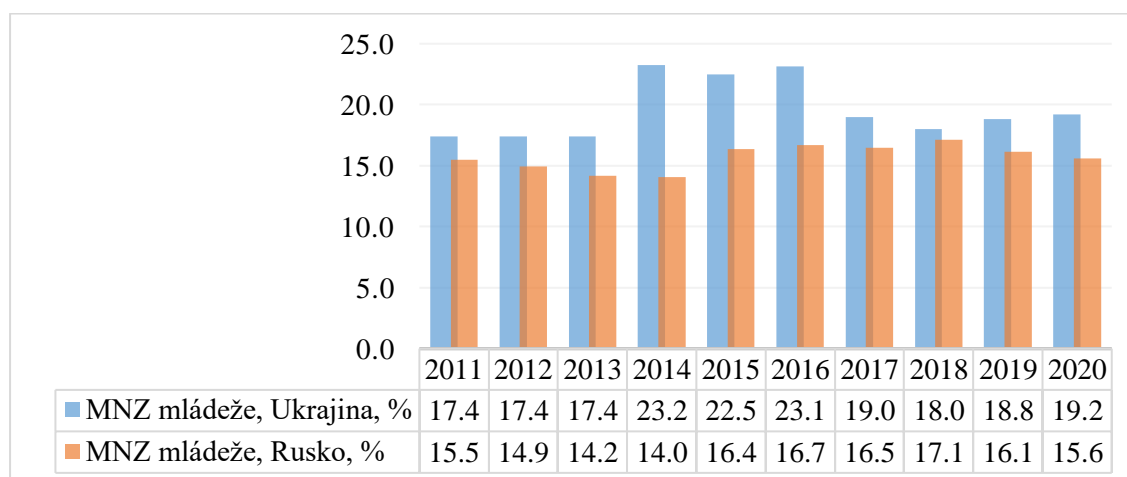
**Graf 22 Míra nezaměstnanosti, Ukrajina a Rusko, 2011-2020, %**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Ekonomická aktivita mládeže není na Ukrajině vysoká, což je částečně podmíněno vysokou participací mladých lidí na studiu na vysokých školách. Z analýzy ukazatele nezaměstnanosti mládeže je patrné, že mladá skupina obyvatel je zejména ohrožena v době krize. V roce 2014 se míra nezaměstnanosti mládeže zvýšila o 5,8 % a činila 23,2 %. To znamená, že téměř čtvrtina mládeže není zaměstnaná. Při porovnání s Ruskem je patrné, že krize má významnější dopad na zaměstnanost mládeže na Ukrajině než v Rusku (graf 23). Lze to objasnit rozsáhlejšími dopady krize na ukrajinskou ekonomiku, které vyvolaly krach podniků a masivní propouštění.

**Graf 23 Míra nezaměstnanosti mládeže (15-24 let), Ukrajina a Rusko, 2011-2020, %**



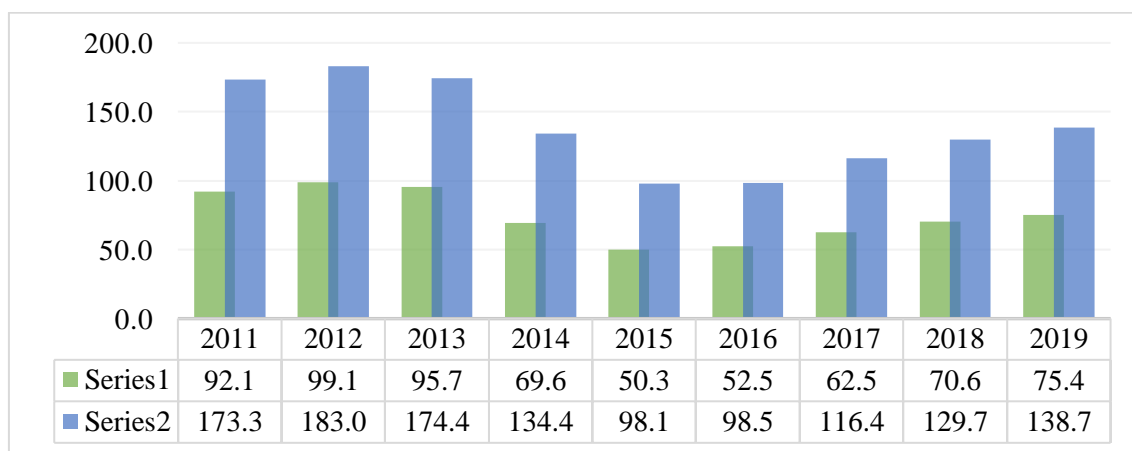
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

V důsledku nezaměstnanosti má země značné finanční ztráty, takže problém nezaměstnanosti vyžaduje neustálé řešení této otázky s přihlédnutím ke specifikům zostření její dynamiky.

#### 4.3.5 Zahraniční obchod

Analýza statistik zahraničního obchodu potvrzuje také významné negativní dopady krize na saldo platební bilance země. Export Ukrajiny v období let 2014-2016 poklesl, zatímco import stále převyšuje hodnotu exportu. V roce 2011 dosáhl objem exportu Ukrajiny hodnoty 92,1 miliard dolarů, v roce 2014 činil jen 69,6 miliard dolarů, v roce 2015 – 50,3 miliard dolarů. Postupně se objem obrátu zahraničního obchodu Ukrajiny zvýšil, ale dodnes nedosáhl předkrizové úrovně. Dynamika exportu a importu Ukrajiny v posledním desetiletí je ilustrována pomocí grafu 24.

**Graf 24 Export a import Ukrajiny, 2011-2019, mld. USD, b.c.**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

Mezi nejvíce vyvážené zboží Ukrajiny tradičně patří pouze suroviny a polotovary primárního zpracování. Rozdíl oproti předchozím obdobím spočívá v tom, že suroviny rostlinné výroby velmi posunuly průmyslové výrobky (FRU, 2020).

Na konci roku 2019 se Čína poprvé stala hlavním vývozním trhem pro ukrajinské zboží, přičemž podíl dodávek ve struktuře vývozu činil 7,2 %. Rusko s podílem 6,5 % dodávek se posunulo na 3. místo, čímž se dostalo na druhé místo do Polska (6,6 %). Mezi deseti nejlepšími odběrateli ukrajinského zboží zaujímají země EU polovinu míst (FRU, 2020).

Z hlediska teritoriální struktury zahraničního obchodu Ukrajiny je patrná změna – ve prospěch diverzifikace partnerských zemí a snížení významu Ruska a jiných zemí SNS. Tento trend lze hodnotit pozitivně, protože to snižuje závislost země na jednotlivých trzích. Významný objem importu, který převyšuje export je stále pro Ukrajinu hrozbou.

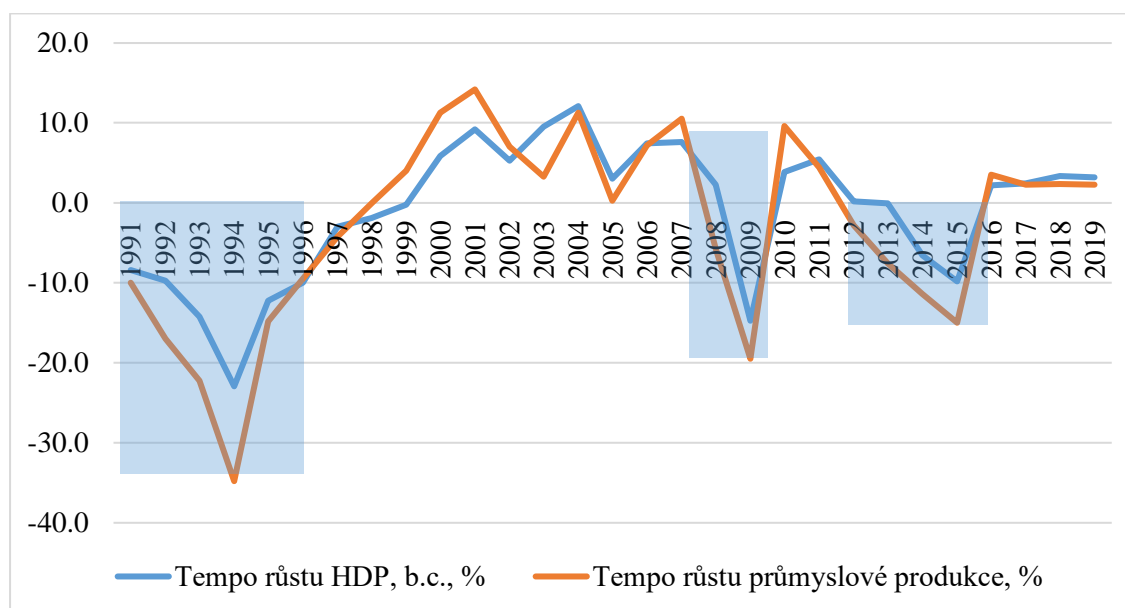
## 5 Výsledky a diskuse

Na začátku této kapitoly je provedeno shrnutí výsledků analýzy ekonomických ukazatelů Ukrajiny, syntéza výsledků vlastní analýzy a informací, získaných z odborné literatury o ukrajinské politice a ekonomickém vývoji. Poté jsou prozkoumány hlavní odborné výhledy do budoucího vývoje země.

### 5.1 Shrnutí analýzy a syntéza

Podle výsledků analýzy ekonomiky Ukrajiny v období let 1991-2019 lze identifikovat tři významné krize vývoje. Pro potvrzení tohoto tvrzení je pomocí grafu 25 znázorněna dynamika změn HDP a tempa růstu průmyslové produkce, vyjádřená v procentech ve srovnání s předchozím rokem. První krize v ukrajinské ekonomice trvá od roku 1991 do roku 2000, druhá v letech 2008 až 2009, třetí v letech 2013 až 2015 (jsou označeny modrou barvou na grafu).

**Graf 25 Krize na Ukrajině, dynamika HDP a průmyslové produkce, 1991-2019**



Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Světové banky, 2021

První krize byla podle svých důsledků nejdelší a nejrozsáhlejší krizí, která vyplynula z rozpadu SSSR a rozpadu ekonomických vazeb mezi bývalými sovětskými republikami, které se týkaly především dělby a spolupráce práce. Tato krize byla nezvratná a zasáhla všechna odvětví hospodářství.



Z literární rešerše je známo, že v letech 1992-1994 vláda prezidenta L. Kravčuka se vyhýbala významným změnám a reformám. V té době převládala ideologie postupných evolučních reforem (tzv. gradualistická teorie), která umožňovala vážné státní zásahy vlády do ekonomiky v zájmu zachování národní produkce a sociální ochrany (zejména poskytování dotací a zvýhodněných úvěrů) (Kosikova, 2014, s. 167). V praxi se tato politika ukázala jako neefektivní, což potvrdily výsledky analýzy ekonomických ukazatelů: V roce 1992 HDP na Ukrajině meziročně poklesl o 9,7 %, v r. 1993 – již o 14,2 %, v roce 1994 – o 22,9 %. Pro porovnání – v Rusku bylo tempo poklesu cca o dvakrát menší.

Radikální ekonomická reforma na Ukrajině (včetně privatizace) začala mnohem později než v jiných postsovětských zemích – teprve v roce 1994, po vítězství Leonida Kučmy v prezidentských volbách. Radikální přístup k reformní strategii byl zvolen kvůli katastrofické situaci v ukrajinské ekonomice v roce 1993 (hyperinflace) a počátkem roku 1994 (pokles průmyslové produkce o 35 % v prvním čtvrtletí 1994). Navíc kvůli neefektivnosti předchozí politiky L. Kravčuka se zhoršily další podmínky, podle Ivanové (1997) – rychlý růst zahraničního dluhu a všeobecné „zanedbávání“ sociální a průmyslové sféry.

Růst zahraničního dluhu, podpořený nepromyšlenou státní politikou podporoval neefektivnost financování ekonomiky Ukrajiny. Schodek státního rozpočtu Ukrajiny představoval značný podíl na HDP země (nejvíce v roce 1992 – 13,7 %) a pouze v roce 1998 se schodek podařilo snížit na relativně přijatelnou úroveň (2,2 % na HDP).

V tabulce 10 jsou shrnuty hlavní příčiny a důsledky krize 90. let. Z provedené analýzy jsou zjištěny zejména takové faktory, jako pokles produkce a exportu, růst státního dluhu. Z výsledků literární rešerše lze identifikovat takové faktory, jako rozpad ekonomických vazeb, nedokonalost vládní politiky, legislativy a manažerských dovedností. Analýza ekonomických ukazatelů a literární rešerše potvrzuje takové dopady krize 90. let jako prudký pokles HDP a výroby, hyperinflace, devalvace měny, růst nezaměstnanosti.

**Tab. 10 Příčiny a důsledky krize 90. let na Ukrajině**

<b>Příčiny krize</b>	<b>Důsledky krize</b>
<ul style="list-style-type: none"><li>- zhroucení SSSR, rozpad ekonomických vazeb</li><li>- nedokonalá struktura výroby</li><li>- energetická závislost na jiných zemích</li><li>- vnější a zvýšená vnitřní konkurence</li><li>- nízká úroveň konkurenceschopnosti</li><li>- obecný pokles výroby, krize neplacení</li><li>- politická nestabilita ve společnosti</li><li>- růst státního dluhu</li><li>- nedostatek a nedokonalost právních předpisů</li><li>- nedostatek manažerských zkušeností za tržních podmínek</li><li>- neefektivní řízení ekonomiky</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>- zastavení ekonomického bloku</li><li>- prudký pokles úrovně průmyslové výroby a HDP</li><li>- nedostatek spotřebního zboží</li><li>- vysoká úroveň inflace a hyperinflační kolaps peněžního systému</li><li>- prudký pokles příjmu domácností</li><li>- nezaměstnanosti</li><li>- devalvace národní měny</li><li>- změny na trhu práce</li><li>- atd.</li></ul>

Zdroj: vlastní zpracování na základě předchozích analýz, doplněno podle Tiurina a kol., 2020, s. 147

Druhá krize na Ukrajině je výsledkem globální finanční a hospodářské krize, která začala v roce 2007 ve Spojených státech. Ekonomika Ukrajiny nebyla připravena technologicky, technicky a ekonomicky odolat projevům globální krize. Hlavním důvodem zranitelnosti ukrajinské ekonomiky vůči dopadům této krize byla její přílišná otevřenost (podíl vývozu činil přibližně 40 % HDP). Příčiny a důsledky druhé krize jsou shrnuty v tabulce 11.

Následky krize, způsobené vnějšími faktory, i přes jejich značné dopady na ekonomiku země (z hlediska nezaměstnanosti, poklesu zahraničního obchodu) byly odstraněny rychleji než následky krizí, způsobených vnitřními faktory (neefektivní politikou v době transformace, politickými změnami v posledním desetiletí).

**Tab. 11 Příčiny a důsledky krize 2008-2009 let na Ukrajině**

Příčiny krize	Důsledky krize
<ul style="list-style-type: none"> <li>- negativní dopad globální finanční krize na ekonomiku země</li> <li>- ekonomika není vysoce konkurenceschopná a je hodně orientovaná na export</li> <li>- hypoteční krize</li> <li>- nedostatečný rozvoj bankovního sektoru</li> <li>- nedostatek skutečného akciového trhu</li> <li>- nedostatek státní podpory pro finanční systém a reálný sektor ekonomiky</li> <li>- neefektivní vládní regulátory v ekonomice reálného sektoru</li> <li>- korupce</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- prudký pokles všech makroekonomických ukazatelů národního hospodářství</li> <li>- oslabení národní měny o 50 % vůči americkému dolaru</li> <li>- pokles reálného HDP za tři roky nad 14 %</li> <li>- snížení úrovně vývozu a dovozu země</li> <li>- záporné saldo zahraničního obchodu</li> <li>- snížení solventnosti právnických a fyzických osob</li> <li>- atd.</li> </ul>

Zdroj: vlastní zpracování na základě předchozích analýz, doplněno podle Tiurina a kol., 2020, s. 148

Hlavní příčinou třetí krize ukrajinské ekonomiky byly problémy ve ukrajinsko-ruských vztazích, nestabilita vlády, problémy měnového a ropného trhu. Tyto příčiny jsou zvažovány v literatuře a médiích, lze vidět jejich přímé dopady na náladu ve společnosti (nedůvěra vůči vládě, emigrace). Přes určité výsledky Majdanu a změnu vlády, konfrontace mezi politickými silami, obchodními elitami a občanskou společností přetrvává dodnes. Otázka rozhodnutí o dalším vektoru rozvoje země zůstává být otevřená, což nadále destabilizuje zemi.

Z výsledků analýzy ekonomických ukazatelů lze vymezit následující závěry, které potvrzují vysoký význam důsledků této poslední krize: pokles HDP v roce 2015 činil 9,9 %, přičemž úroveň inflace dosáhla téměř 50 %, znehodnocení národní měny více než 300 %. Další podrobnosti o příčinách a důsledcích této krize jsou uvedeny v tabulce 12.

**Tab. 12 Příčiny a důsledky krize 2013-2015 let na Ukrajině**

Příčiny krize	Důsledky krize
<ul style="list-style-type: none"> <li>- konfrontace mezi politickými, podnikatelskými elitami a občanskou společností</li> <li>- anexe Krymu a vojenské akce na východě Ukrajiny</li> <li>- vysoká míra korupce</li> <li>- nízká důvěra v systém veřejné správy</li> <li>- nízká zahraniční poptávka po ukrajinské produkci</li> <li>- snížení kupní síly fyzických a právnických osob</li> <li>- zhoršení finanční situace ekonomických subjektů</li> <li>- snížení státního financování</li> <li>- neuspokojivá investiční atraktivita</li> <li>- nadměrné dluhové zatížení ekonomiky</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- snížení reálného HDP a průmyslové výroby v roce 2015 o téměř 10 %</li> <li>- trojnásobné oslabení národní měny vůči americkému dolaru</li> <li>- ztráta tradičních trhů</li> <li>- pokles indexu průmyslové produkce na úroveň roku 2009</li> <li>- prudký nárůst úrovně inflace na 40 %</li> <li>- pokles objemu zahraniční ekonomické aktivity</li> <li>- snížení úrovně solventnosti populace</li> <li>- pokles ekonomicky aktivního obyvatelstva a nárůst zahraniční migrace</li> </ul>

Zdroj: vlastní zpracování na základě předchozích analýz, doplněno podle Tiurina a kol., 2020, s. 148

Téměř po celé sledované období byla tedy ukrajinská ekonomika neustále v podmínkách hospodářských krizí. I když je klasický význam pojmu „krize“ interpretován jako nebezpečí a zároveň jako nové příležitosti a šance, překonání krize ukrajinské ekonomiky se bohužel více podobá neřízenému a nepředvídatelnému procesu než účinně řízenému protikrizovému procesu.

Důsledky všech tří krizí jsou podobné, pokud jde o negativní změny makroekonomických ukazatelů, ale nejhorším důsledkem je prudké zhoršení sociálně-ekonomického vývoje, vysoká a nekontrolovatelná emigrace, pokles populace jako celku a zejména ekonomicky aktivní populace.

## 5.2 Doporučení pro budoucí vývoj

Vzhledem ke krizové situaci a nepředvídatelnosti budoucího vývoje Ukrajiny je obtížně vytvořit praktická a užitečná doporučení pro Ukrajinu. Těmito otázky se zabývá řada odborníků v zemi a v zahraničí, ale jejich názory nepřinesly zatím významné efekty pro vylepšení situace na Ukrajině.

Z osobního hlediska bych pro Ukrajinu doporučil zejména zvýšit atraktivitu země pro mládež a pracující obyvatelstvo, aby bylo zamezeno nekontrolovanému odlivu pracovních zdrojů do zahraničí. K tomu lze použít nástroje, které budou mít přímý stimulační účinek, především finanční podporu: sociální dávky, granty a stipendia pro vzdělávání a výzkum, podpora zaměstnanosti apod. Zdroje státního rozpočtu (a nezajem politiků je utrácet) a absence možnosti zvýšit daně (kvůli platební neschopnosti obyvatel) mohou ovšem omezit realizovatelnost těchto nástrojů.

Jako další nástroje pro zvýšení atraktivitu země lze použít nepřímé nástroje v oblasti marketingové politiky na národní úrovni. Podobné prvky lze najít například v marketingu destinaci cestovního ruchu, který se zaměřuje na zvýšení atraktivitu země na mezinárodním turistickém trhu. Doporučený marketing Ukrajiny by se měl týkat domácí cílové skupiny – vlastního obyvatelstva. Doporučení se týká budování image země, výchovy patriotických vlastností u mládeže. Rozsah konkrétních nástrojů, které mohou pomoci naplnit tento účel, je spousta – je to i PR (vztahy s veřejností), venkovní reklama, marketing na sociálních sítích, provedení výstav a různých kulturních eventů atd. Je důležité, aby tyto aktivity byly podřízeny jednomu cíli a jednomu odpovědnému subjektu (nejlépe z oblasti mimo stávající vládu a politiku). Je třeba vyhnout se roztržiděným nástrojům v budování povědomí. Není vyhovující také podněcování bojovné nálady, které je často vidět v médiích. Konfrontace mezi obyvatelstvem, národnostními menšinami, politiky, cizími státy z různých důvodů (v oblasti mezinárodní politiky, sociálních aspektů, ve vzdělávání, jazyce) způsobuje zatím pouze negativní efekty – zvyšuje nestabilitu státu, zvyšuje rizika spojená s rostoucí nespokojeností populace a zájmem o emigraci.

Je třeba zmínit také, že pouze profesionální a efektivní řízení může použít krizi jako příležitost k obnovení národní ekonomiky a jejímu posunutí na novou úroveň rozvoje. Vzhledem k tomu vzdělávání politiků a ekonomů na Ukrajině v oblasti řízení krizí je další doporučení pro vylepšení situace.

## 6 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zhodnocení hospodářského vývoje Ukrajiny v období od rozpadu Sovětského svazu do současnosti. Vývoj je prozkoumán v období let 1991-2019 (resp. do roku 2020, pokud dat jsou dostupná). V práci je zhodnocen vliv různých faktorů na ekonomický rozvoj Ukrajiny a jsou vymezeny hlavní problémy, které ohrožují ukrajinskou ekonomiku. Téma práce je velmi široké, a proto byly v práci zohledněny pouze vybrané klíčové faktory ekonomického rozvoje – zejména různé varianty výpočtu HDP, inflace, státní rozpočet, trh práce a zahraniční obchod (export a import). Vývoj Ukrajiny byl do značné míry závislý na rozvoji Ruska (zejména v období transformace), proto klíčové ukazatele ekonomiky Ukrajiny byly porovnány s ukazateli Ruska. V práci byly použity základní metody analýza časových řád, grafické znázornění dynamiky ukazatelů a výpočet průměrného tempa růstu.

Na základě analýzy ekonomických ukazatelů (zejména sledování dynamiky HDP, průmyslové produkce, zahraničního obchodu, inflace, nezaměstnanosti) a literární rešerše byly identifikovány tři krize ve vývoji země: první pokrývá celé období 90. let, druhá – období světové hospodářské krize, třetí – období konfrontace politických zájmů v letech 2013-2015.

Celkově lze tvrdit, že ekonomické krize, způsobené vnitřními faktory (neefektivní politika v době transformace, politická nestabilita v letech 2004-2005, 2014-2015) měly významnější negativní dopady na vývoj Ukrajiny, než např. světová ekonomická krize v letech 2008-2009 (i když dopady této krize byly také závažné – zejména s pohledu poklesu zahraničního obchodu, růst nezaměstnanosti).

Během sledovaného období 1991-2019 let prošla Ukrajina obtížnou cestou transformace trhu a procesem integrace do globální světové ekonomiky. Tyto krize byly doprovázeny socioekonomickými, investičními, finančními a organizačními problémy. Všechny tři krize měly stejné efekty, jako pokles HDP, průmyslové produkce, exportu, růst nezaměstnanosti a vysoká inflace. Závažné efekty ekonomických krizí se týkají socio-ekonomické oblasti – pokles populace, ekonomicky aktivního obyvatelstvu, emigrace, pokles důvěry v domácí politiku a ekonomiku.

Dnes Ukrajina stojí před novou výzvou pro socioekonomický systém – koronavirová krize. Je těžké předvídat rozsah dopadu pandemie na světovou ekonomiku a na ekonomiku Ukrajiny. Jedna věc je jasná – dopad bude spíše negativní a bude se lišit

pro různé odvětví a skupiny obyvatel. Složitost a nejistotu situace potvrzuje řada odborných názorů a článků.

V současné době lze pro Ukrajinu doporučit zejména následující:

- zvýšit atraktivitu země pro mládež a pracující obyvatelstvo, aby bylo zamezeno nekontrolovanému odlivu pracovních zdrojů do zahraničí (přímé stimulační prostředky – dotace, sociální dávky, podpora vzdělávání a zaměstnanosti; nepřímé nástroje – budování pozitivního image země, důraz na zvýšení stability v zemi a odstranění negativního vnímání země),
- podpořit vzdělávání v oblasti profesionálního a efektivního řízení krizí.

Přínosem práce je systematizace mnoha informací o vývoji ekonomiky Ukrajiny a vymezení příčin a důsledků předchozích krizí. Tyto informace představují cenné znalosti a zkušenosti, které lze využít pro řízení ekonomiky ve fázi nové krize. Orientace v situaci a znalost vzorců chování ekonomiky z minulých let je důležité pro jednotlivci v ekonomice, domácnosti, firmy.

## 7 Seznam použitých zdrojů

### Literatura

BRČÁK, J. a kol. (2017) *Cvičebnice z obecné ekonomie II*. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2017. ISBN 978-80-213-2746-7.

BUDÍKOVÁ, M., KRÁLOVÁ, M., MAROŠ, B. (2010). *Průvodce základními statistickými metodami*. Praha: Grada Publishing. 272 s. ISBN 978-80-247-3243-5.

DAYNEKO, A. (2017). Upravlenije vneshnim dolgom v Belarusi i zarubezhnykh stranách. *Nauka i innovacii*. Minsk: Belorusskaja nauka, 195(5), ss. 42-47. ISSN 2412-9372.

ESCHENKO, P. (2017). Stagnation of Ukrainian economy: incompleteness of reforms or a well thought-out policy? *Schience journal „Economics of Ukraine“*. Kyjev: NAU, 8(661), ss. 29-46. ISSN 2522-9478.

FILIMONOVA, E. (2011). Giperinfljacija v Ukrajině v načale devyanostyh. *Vistnyk PDABA*. Dnepropětrovk: PDABA, 6(7), ss. 76-79. ISSN 2312-2676.

FOJTÍKOVÁ, L. (2009). *Zahraničně obchodní politika ČR: historie a současnost (1945 – 2008)*. Praha: C. H. Beck. 246 s. ISBN 978-80-7400-128-4.

FRYŠTENSKÁ, M. (2014). K ekonomické analýze práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 22(4), ss. 328-336. ISSN 1805-2789.

GOLODOVA, Z., ZANCHINSKAYA, Y. (2014). Current state and management of external debt in CIS countries. *Vestnik RUDN*. Moskva: RUDN, 3, ss. 18-26. ISSN 2408-8986.

HRBKOVÁ, J. a kol. (2105). *Společenské vědy pro techniky: Ekonomie, právo, politologie*. Praha: Grada Publishing. 200 s. ISBN 978-80-247-9922-3.

IVANOVA, N. (1997). Ekonomičeskije reformy v stranah bližnego zarubezhja: v Ukraine, v Belarussii i Estonii. *Socialnyje i gumanitarnyje nauki*. Moskva: INION RAN, 2(1), ss. 65-75. ISSN 2219-8504.

JIRÁNKOVÁ, M. a kol. (2010). *Mezinárodní ekonomie*. Praha: Grada Publishing. 159 s. ISBN 978-80-247-3276-3.

JUREČKÁ, V. a kol. (2017). *Makroekonomie*. 3., akt. a rozš. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-9266-3.



KADERÁBKOVÁ, A. (2006). *Makroekonomická analýza*. Praha: VŠEM. ISBN 978-80-867-3005-9.

KARPOVA, Y. (2004). *Vvedenie v soiologiju innovatiki*. Pětrohrad: Piter. 192 s. ISBN 5-469-00132-6.

KEYNES, J. (1999). *Obshaja teoriija zanytosti, procenta i deneg*. Moskva: Gelios APB. ISBN n/d.

KHALIDOV, M. (2014). Urgent problems of economic growth in the Russian federation. *Vestnik RGEU RINH*. Rostov-na-Donu: RGEU RINH, (46), ss. 173-176. ISSN 1991-0533.

KOSIKOVA. (2014). Main Stages and Results of Social and Economic Transformations in Ukraine. *Journal NEA*. Moskva: NEA, 1(21), ss. 167-171. ISSN 2221-2264.

LENKOVA, T. a kol. (2019). Modeli ekonomicheskoho rosta rossijskoj ekonomiki. *Vestnik Altajskoj akademii ekonomiki i prava*. 4(1), ss. 93-100. ISSN 2226-3977.

LUZGINA, A. (2005). *Edinoe ekonomicheskoe prostranství Belarusi, Rossii, Kazachstana i Ukrainy – vygody i poteri*. Minsk: Izdatel' I. P. Loginov. 96 s. ISBN 985-6800-01-3.

MAYBURD, E. (2017). *Ot prorokov do professorov*. Moskva: Editus, 2016. 574 s. ISBN 978-1-326-90421-0.

MOGILEVSKIJ, R., TOČICKAJA, I., 2005. Vneshnyaja trgovlyja stran SNG. *Studies & Analysis*. Warszawa: CASE. ISBN 83-7178-386-8.

PANKO, Y., JAŠKOVA, N. (2018). *Ekonomicheskij analiz*. Moskva: Mir nauki. 133 s. ISBN 978-5-6041425-8-5.

REVENDA, Z. (2011). *Centrální bankovnictví*. 3., akt. vydání. Praha: Management Press. 558 s. ISBN 97880-726-1230-7.

ROJÍČEK, M. a kol. (2016). *Makroekonomická analýza – teorie a praxe*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-9474-2.

SEMENKO, V., RADCHENKO, L. *Istorija Ukrainy s drevnejshih vremen do nashih dnej*. Kharkov: Torsing, 1999. ISBN 966-7300-81-1.

SHULGA, N. (2010). *Krizis v Ukaine: zony porazhenija*. Kyjev: OOO Srukarnya Biznespoligraf. 116 s. ISBN 978-966-1645-34-8.

SLANÝ, Antonín a kol. (2003). *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C. H. Beck. 375 s. ISBN 80-7179-738-3.

SMITH, A. (2016) *Issledovanije o prirode i prichinah bogatstva narodov*. Moskva: EKSMO. ISBN 978-5-699-84994-9. Dostupné z WWW: <[https://www.gumer.info/bibliotek\\_Buks/Econom/smit/smit\\_1.pdf](https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf)>.

SVATOŠ, M. a kol. (2009). *Zahraniční obchod*. Praha: Grada. 367 s. SIBN 978-80-247-2708-0.

SYNEK, M. (2007). *Manažerská ekonomika*. 4., akt. a rozš. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1992-4.

TIURINA, N. a kol., 2020. Diagnosis of socio-economic development of Ukraine. *Revista Espacios*. 41(27), ss. 139-150. ISSN 0798-1015.

YEVSYUKOVA, A., AFINOGENOVA, I. (2015). Valovij vnutrennij produkt – osnovnoj pokazatel' razvitija ekonomiki. *Territorija nauki*. Voronež: VEPI, 3, ss. 90-93. ISSN 1991-9492.

YURIYCHUK, Y. (2008). „Ratsional'nyy vybir“ hromadyan Ukrayiny shlyakhom referendumu v konteksti natsional'noyi bezpeky. *Politologichni ta sociologichni studiji*. Chernovci: Bukrek. ISBN 978-966-399-189-4.

ZARUBEZHNOV, E., KOPTILOV, I. (2018). Economic growth and the analysis of development of the country through macroeconomic indicators. *Vestnik ChGU*. Ukrajina: CHGU, 7(417), ss. 204-210. ISSN 1994-2796.

## **Internetové zdroje**

BULEEV, I., BRYUCHOVECKAJA, N. (2018). Socialno-ekonomicheskije problémy razvitija ekonomiki Ukrainy na svoremennom etape ee razvitija. *Visnyk ekonomichnoj nauky Ukrajiny*. 1, ss. 11-25. Dostupné z WWW: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/139866/02-BuleevNEW.pdf?sequence=4>>.

BUSINESSINFO.CZ. (2011). Vnější ekonomická rovnováha. *CzechTrade*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.businessinfo.cz/navody/vnejsi-ekonomicka-rovnovaha/>>.

CENTRÁLNÍ KOMISE REFERENDA SSSR. (1991). *Soobshcheniye Tsentral'noj komissii referenduma SSSR Ob itogakh referenduma SSSR, sostoyavshegosya 17 marta 1991 goda*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[https://www.gorby.ru/userfiles/file/referendum\\_rezultat.pdf](https://www.gorby.ru/userfiles/file/referendum_rezultat.pdf)>.

CZECHTRADE. (2019). Všeobecné ekonomické informace. *BusinessInfo.cz*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://www.businessinfo.cz/ru/o-cesskoj-respublike/ekonomiceskaja-informacija/obschie-ekonomiceckie-dannye.html>>.

ČSÚ. (2010). *Platební bilance*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20549803/110104-2.5.pdf/8da3d86f-5028-4616-a5d7-a10d6c4f6f44?version=1.0>>.

EUSTAT. (2020). Employment rate I.L.O. *Eustat*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <[https://en.eustat.eus/documentos/elem\\_3370/definicion.html](https://en.eustat.eus/documentos/elem_3370/definicion.html)>.

FINANCE V PRAXI. (2017). Česká národní banka a cílování inflace. *Finance v praxi*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.financevpraxi.cz/makroekonomie-cnb>>.

FINANCE.CZ. (2020). Jak se počítá HDP? *Finance.cz*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.finance.cz/makrodata-eu/hdp/vypocet/>>.

FINMARKET. (2009). Mirovoj krizis povlijal na exportnoorientirovannyje otrasli Ukrainy. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.finmarket.ru/news/1087736>>.

FRU. (2020). Vneshnyaja trgovlya Ukrainy. FRU UA. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://fru.ua/ua/media-center/blog/salivon/vneshnyaya-torgovlya-ukrainy-v-2019-g-eksport-vyros-za-schet-khoroshego-urozhaya-postavki-promtovarov-sokratilis-infografika>>.

GORDEEV, S. (2014). Diversifikacija i individualnyj tyuning mono ekonomiki. *Economy-analyst*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://sgordeev.livejournal.com/6587.html>>.

GRANDARS. (2019). Pokazateli ekonomicheskoj effektivnosti strany. *Grandars.ru*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.grandars.ru/student/mirovaya-ekonomika/pokazateli-ekonomicheskoj-effektivnosti.html>>.

ILO. (2020). Indicator description: Unemployment rate. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-unemployment-rate/>>.

INTERNATIONAL COMMITTEE FOR CRIMEA. (2005). The transfer of the Crimea to the Ukraine. 2005. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.iccrimea.org/historical/crimeatransfer.html>>.

IVANOV, S. (2010). Odesskiy deriban, ili kak razvorovali Chernomorskoye morskoye parokhodstvo (CHMP). *Suda Ukrainy – Odesskoe morskoe parokhodstvo*. 2010, 2. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[https://ships.at.ua/blog/odesskiy\\_deriban\\_ili\\_kak\\_razvorovali\\_chernomorskoe\\_morskoe\\_parokhodstvo\\_chmp/2010-08-02-2](https://ships.at.ua/blog/odesskiy_deriban_ili_kak_razvorovali_chernomorskoe_morskoe_parokhodstvo_chmp/2010-08-02-2)>.

KAPSAMUN, I. (2015). God Poroshenko: chto izmenilos'?. *Day.Kyiv.ua*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://day.kyiv.ua/ru/article/podrobnosti/god-poroshenko-chto-izmenilos>>.

KOČÍ, P. (2018). Nejsou lidi! Jak českou ekonomiku brzdí rekordně nízká nezaměstnanost. *iRozhlas.cz*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <[https://www.irozhlas.cz/ekonomika/analyza-nizka-nezamestnanost-cesko-ekonomika\\_1802150700\\_pek](https://www.irozhlas.cz/ekonomika/analyza-nizka-nezamestnanost-cesko-ekonomika_1802150700_pek)>.

KURZY.CZ. (2021). ČR – zahraniční obchod se zbožím v listopadu s přebytkem 32,2 mld. Kč. *Kurzy.cz*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.kurzy.cz/zpravy/572945-cr-zahranicni-obchod-se-zbozim-v-listopadu-s-prebytkem-32-2-mld-kc/>>.

KYJEV INTERNATIONAL INSTITUTE OF SOCIOLOGY. (2014). *Dumky ta pohlyady zhyteliv Pivdenno-schidnikh oblastej Ukrainy: kviten' 2014*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=302>>.

LB.UA. (2014). Rada vozložila na Turchinova obyazannosti prezidenta. *LB.ua*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[http://lb.ua/news/2014/02/23/256781\\_rada\\_vozlozhila\\_turchinova.html](http://lb.ua/news/2014/02/23/256781_rada_vozlozhila_turchinova.html)>.

MINFIN. (2019). Budget of Ukraine 2018. Kyjiv 2019. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf)>.

MINFIN. (2019). Gosudarstvennyj dolg Ukrainy. *MinFin*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/>>.

MINFIN. (2019). Uroven' bezraboticy na Ukraine. *MinFin*. <https://index.minfin.com.ua/labour/unemploy/>>.

MINISTERSTVO EKONOMICKÉHO ROZVOJE A OBCHODU UKRAJINY. (2019). *Administrativnoje delenije Ukrainy. Derzhovnishinform*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[http://ukrexport.gov.ua/rus/about\\_ukraine/admin/ukr/3069.html](http://ukrexport.gov.ua/rus/about_ukraine/admin/ukr/3069.html)>.

MOF. (2020). Mizhnarodnyj valyutnyj fond. *Ministerstvo financiv Ukrainy*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://mof.gov.ua/uk/mvf>>.

RIA. (2014). Poroshenko izbran prezidentom Ukrainy: on nabral 54,7 % golosov. *RIA Novosti Ukraina*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://rian.com.ua/politics/20140529/351216885.html>>.

SEZONY GODA. (2019). Gory i ravniny Ukrainy. *Sezony goda – vseobecný vzdělávací portál*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://сезоны-года.рф/рельеф%20Украины.html>>.

SHNEIDER, V. (2008). *Regionalnyje aspekty ukrainskoj identichnosti v kontexte vneshnepoliticheskogo vybora Ukrainy v nachale XXI veka* (Dizertační práce). Moskva: RGGU. Vedoucí práce: PIVOVAR, E. Dostupné z WWW: <[http://www2.rsuh.ru/binary/object\\_76.1536069940.75371.pdf](http://www2.rsuh.ru/binary/object_76.1536069940.75371.pdf)>.

STATISTICKÝ ÚŘAD UKRAJINY. (2004). Raspredelenije naselenija po nacionalnosti i rodnomu jazyku. *Vseukrainskaja perepis' naselenija 2001*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW:

<[http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/nationality\\_population/nationality\\_popul1/select\\_51?box=5.1W&rz=1\\_1&rz\\_b=2\\_1&k\\_t=00&botton=cens\\_db](http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/nationality_population/nationality_popul1/select_51?box=5.1W&rz=1_1&rz_b=2_1&k_t=00&botton=cens_db)>.

UKRAINIAN INSTITUTE OF THE NATIONAL MEMORY. (2009). *Do 20-ric'hchya zahal'noukrayins'koho referendumu 1 hrudnya 1991 r. ZAT Softlajn*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://archive.is/20120805060132/www.memory.gov.ua/ua/publication/content/1605.htm>>.

UKRSTAT. (2006). *Zvedenyj byudhet Ukrainy v 1992-2006 rokach (za danymi Derzhavnogo Kaznacejstva Ukrainy)*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/fin/fin\\_ric/fin\\_u/2003.html](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/fin/fin_ric/fin_u/2003.html)>.

UKRSTAT. (2019). *Naseleňnya. Derzhavna sluzhba statistiky Ukrainy*. 2019. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

UKRSTAT. (2020). *Indexy spoživchich cin v 1991-2019 rr. (do poperedneho misyacya)*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn\\_rik/isc/isc\\_u/isc\\_m\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u.htm)>.

UKRSTAT. (2021). *Geografična struktura zovnishnyoji trogivli Ukrainy tovarami*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <[http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/ztt/ztt\\_u/arh\\_ztt2010.html](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2010.html)>.

WORLD BANK, BUSINESSVIEWS. (2016). *Ekonomicheskie itogi Ukrainy: kak i pochemu my poteryali 25 let. Business Views*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-ukrainy-1314/>>.

WORLD BANK. (2019). *GDP*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?start=1991&view=chart>>

ZAKHAROVA, S. (2015). *Indicators and trends in the developemnt of international trade*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <[https://www.rea.ru/ru/org/managements/izdcentr/PublishingImages/Pages/4\(22\)/Захарова,%20С.В.%20Показатели%20и%20тенденции%20развития%20международной%20торговли%20государств.pdf](https://www.rea.ru/ru/org/managements/izdcentr/PublishingImages/Pages/4(22)/Захарова,%20С.В.%20Показатели%20и%20тенденции%20развития%20международной%20торговли%20государств.pdf)>.

ZANUDA, A. (2014). *Ekonomika-2014. BBC News Ukrainina*. [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z WWW: <[https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine\\_in\\_russian/2014/12/141230\\_ru\\_s\\_economy\\_2014](https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/12/141230_ru_s_economy_2014)>.

ZASENKO, O. a kol. (2019). Ukraine. *Encyclopedia Britannica*. [online]. [cit. 2019-12-02]. Dostupné z WWW: <<https://www.britannica.com/place/Ukraine>>.